

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО»

Факультет богословських і гуманітарних наук

Кафедра богослов'я

УДК 37.014.523:17.022.1-053.6

ТКАЧИШИН Назар Володимирович

**ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ
У ПАРАФІЯЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Магістерська робота на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін,
Копчук-Кашецька Марія Степанівна

м. Івано-Франківськ
2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження духовно-морального виховання підлітків.....	9
1.1. Стан дослідження проблеми в науковій літературі	9
1.2. Нормативне і методичне забезпечення духовно-морального виховання підлітків.....	28
1.3. Сутність та особливості духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі	33
РОЗДІЛ 2. Методичні засади духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі.....	40
2.1. Інноваційні форми і методи духовно-морального виховання підлітків	40
2.2. Використання форм і методів дистанційного навчання.....	44
2.3. Роль сім'ї в процесі духовно-морального виховання підлітків.....	52
РОЗДІЛ 3. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі.....	63
3.1. Педагогічні умови духовно-морального виховання підлітків.....	63
3.2. Процедура проведення та аналіз результатів експериментального дослідження	73
3.3. Методичні рекомендації щодо організації духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі	82
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Сучасне медіа-середовище настільки є повсюдним,
що майже неможливо відрізнити його від сфери повсякденного життя.

Інтернет це багатство нашого часу.

Це джерело знань і відносин, колись немислимих.

Папа Франциск

Актуальність теми. Виховання молодих людей, яке вивчається в різних академічних галузях, таких як педагогіка, соціологія та катехитика, потребує безперервного оновлення, адаптації та натхнення через постійно мінливі обставини, в яких воно відбувається. Ці обставини включають нові екзистенційні, соціальні, культурні та церковні контексти, які впливають на пошук відповідних їм освітніх цілей. Хоча ці цілі не можуть відхилятися від фундаментальних принципів освіти, вони є необхідними і придатними, а іноді навіть обов'язковими для підвищення її ефективності, прозорості, результативності та збагачення. Тому фактори, які впливають на освітній процес, не є периферійними, а навпаки, відіграють вирішальну роль у теорії цілей, яка залишається відкритою для нових досліджень. Планшетне покоління дітей і підлітків дуже вправно користується новими додатками чи мультимедійними пристроями та функціонує в кіберпросторі. Вони кодують інформацію та отримують її, найчастіше використовуючи інтерактивні медіа. Для них кіберпростір – це місце, де вони проводять значну частину свого життя.

Тому нові інформаційні технології в катехитичному служінні це виклик, який стоїть сьогодні перед Церквою, а особливо перед тими, хто відповідальний за проголошення Доброї Новини дітям і молоді на уроках в школах та парафіяльній катехизації. Духовно-моральне виховання підлітків вже багато років цікавить дослідників і педагогів, і є особливо актуальним сьогодні,

оскільки виклики, з якими стикаються підлітки в сучасному світі, продовжують зростати. В Україні парафіяльне середовище є важливим контекстом для духовно-морального виховання, й існує потреба у вивченні інноваційних технологій, які можуть бути використані для покращення цього виховання.

Ця магістерська робота, присвячена проблемі «Духовно - моральне виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій» виконується в рамках комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри богослов'я, науково-дослідного інституту родини і капеланства та науково-дослідного інституту канонічного права: «Християнська віра в Бога – парадигма духовних сил людини в кризових ситуаціях сучасного українського соціуму», термін виконання з 01.10.2022 року по 30.09.2025 року (затвердженої рішенням Вченої ради Академії, протокол № 2 від 15.09.2022 року).

Проблема духовно–морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій знайшла своє відображення у педагогічній спадщині педагогів, таких як І. Бех, А. Богуш, Н. Миропольська, О. Сухомлинська, О. Доукіна, Ж. Петрочко, В. Киричок, О. Матвієнко, К. Чорна, В. Бриль, В. Оржеховська, К. Журба, Л. Повалій, М. Копчук-Кашецька, О. Климишин, М. Євтух, Т. Тхоржевська та багато та ін.

На початку ХХІ століття дослідники акцентують основну увагу на проблемі духовних цінностей як основної мети сучасного виховання (І. Бех, А. Богуш, Н. Миропольська, О. Сухомлинська), духовних потреб (Ж. Петрочко), узгоднювання вікових особливостей морального розвитку особистості (В. Киричок, О. Матвієнко, К. Чорна), формування духовного досвіду особистості у процесі виховання (В. Бриль, В. Оржеховська), впливу сім'ї на духовне становлення дитини (К. Журба, Л. Повалій, М. Копчук-Кашецька), взаємодії сучасної педагогіки і релігії (М. Євтух, Т. Тхоржевська), розроблення християнської етичної парадигми виховання (Н. Бакланова, А. Богуш, А. Васьків, Ю. Дзерович, В. Жуковський, В. Хайруліна), використання християнської етики як ефективного засобу виховання (В. Жуковський, В. Зеньковський, І. Кушак, М. Мельничук Т. Саннікова).

Означена проблема знаходить своє особливе відображення у працях Римських Понтифіків: Григорія XVI, Пія IX, Лева XIII, Пія XII, Івана XXIII, Павла VI, Івана Павла II, Венедикта XVI та Франциска.

Наше дослідження є актуальним через те, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень, які вже проведені в цій області, проблема духовно - морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій продовжує залишатися важливою. Вибір було зумовлено наявністю проблеми, її актуальністю та недостатньою розробленістю теми магістерської роботи: «Духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій».

Об'єкт дослідження – духовно-моральне виховання підлітків.

Предмет дослідження – педагогічні умови духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій.

У процесі роботи використовувались такі **методи дослідження**:

теоретичні – аналіз (літератури з досліджуваної проблеми), порівняння, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у науковій літературі;

емпіричні – педагогічне спостереження, аналіз навчально-методичної документації, навчальних програм, педагогічний експеримент, фокус-групи, кейс-стаді, бесіди, анкетування парафіяльного середовища, вивчення передового педагогічного досвіду вчителів;

статистичні – методи математичної статистики та обробки одержаних даних з метою якісної інтерпретації результатів дослідження.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально означити педагогічні умови духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Вивчити стан розробленості проблеми в науковій літературі;

2. Розкрити сутність та особливості духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі;
3. Охарактеризувати зміст, педагогічні умови духовно-морального виховання підлітків;
4. Експериментальне дослідження педагогічних умов, критеріїв, показників рівнів духовно-морального виховання молодих людей;
5. Розробити методичні рекомендації щодо оптимізації процесу духовно-морального виховання молоді у парафіяльному середовищі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно вперше розкриває суть використання інноваційних технологій духовно-морального виховання у парафіяльному середовищі, а також містить розробку рекомендацій щодо їх ефективного застосування.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно може стати основою для розробки ефективних стратегій духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі, які можуть бути застосовані і в інших контекстах. Це дослідження є актуальним для освітян, науковців та священників, зацікавлених у сприянні особистісному та соціальному розвитку підлітків через духовно-моральне виховання.

Організація і база проведення дослідно-експериментальної роботи. Базою проведення дослідно-експериментальної роботи нами була обрана: парафія Всіх святих українського народу смт. Запитів, Сокальсько - Жовківська єпархія.

Апробацію результатів дослідження здійснено під час обговорення результатів підготовки магістерської роботи на засіданнях кафедри богослов'я та кафедри соціально-гуманітарних дисциплін у 2022-2023 роках, а також на різних наукових конференціях, зокрема, на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 року).

Також під час проходження навчально-модульної програми «Капеланське служіння в закладах освіти організація пасторальної діяльності на місцях». ГС. Католицька освіта. (м. Львів, 21.03.2023-23.05.2023 року, ВКП №00037).

Результати дослідження частково відображені в таких наукових публікаціях:

1. Ткачишин Н. Національно-патріотичне виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / за наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. С.208-211.

2. Копчук-Кашецька М. С., Ткачишин Н. В. Виховання молоді у парафіяльному середовищі: комплексний аналіз на основі вчення папи Івана Павла II. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2023. Вип. 18.

У першому розділі представлені теоретичні засади духовно-морального виховання підлітків, загальні засади духовно-морального виховання та їх вплив на розвиток особистості молоді людини. Також представлено значення парафіяльного середовища в процесі духовно-морального виховання молоді та його роль у формуванні цінностей, норм і поглядів.

У другому розділі магістерської роботи розглянуто методичні засади духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Звертається увага на необхідність включення інноваційних виховних методів і технологій, які здатні підвищити ефективність процесу духовно-морального виховання молоді, також вказано на важливість співпраці сім'ї та парафії у процесі духовно-морального виховання молоді та необхідність збільшення залучення молоді до життя парафії.

Третій розділ присвячений експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. У цьому розділі розглянуті педагогічні умови духовно-морального

виховання підлітків, процедура проведення та аналіз результатів експериментального дослідження, а також подані методичні рекомендації щодо організації духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі.

Структуру роботи складають вступ, три розділи, з трьома підрозділами, висновки, список використаних джерел (всього 162 позиції) та додатки (всього три). Основний зміст висвітлено на 77 сторінках, загальний обсяг роботи становить 107 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ

1.1. Стан дослідження проблеми в науковій літературі

Аналіз наукової літератури свідчить про розмаїття теоретичних поглядів на духовність, моральність та моральне виховання. Досліджуючи наукову літературу філософів, психологів, педагогів, можна натрапити на цілу низку інтерпретацій щодо сутності духовності. Наприклад, Е. Помиткін трактує духовність як особливу людську властивість, що характеризується багатогранною і складною духовною сферою, яка існує всередині індивіда. Це духовне багатство нерозривно пов'язане з ерудицією, розвиненими інтелектуальними здібностями та підвищеними емоційними запитами. Більше того, воно глибоко переплітається з моральними вимірами людського буття ¹. Згідно з міркуваннями І. Беха ², духовність передбачає вихід за межі корисливих нахилів та особистої вигоди, спрямування уваги на етичне вдосконалення людської життєдіяльності.

С. Яремчук ³ пов'язує духовність з процесом особистісного розвитку, що сприяє перетворенню індивіда на повноцінну людську істоту, зберігаючи при цьому його сутнісну людяність.

Згідно з поглядами С. Ярмусь ⁴, духовність охоплює свідоме залучення людського духу, що веде індивіда до досягнення ідеалу чесноти і піднесення свого єства.

¹ Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. С. 28.

² Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006.

³ Яремчук С. В. Проблема духовності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2012. Т. XIV. Ч.1. С. 397–404.

⁴ Ярмусь С. Досвід віри українця : Вибрані твори / упорядн. А. Колодний, С. Ярмусь. Київ : Світ знань, 2002.

О. Вишневський⁵, розглядає духовність як царину найвищих цінностей, пов'язуючи її зі шляхом людини до божественного зв'язку та її прагненням жити згідно з Божими настановами.

На думку А. Богуш⁶, духовність можна розуміти як когнітивний, чуттєвий та емоційний стан людини, який проявляється через її конструктивну поведінку та вчинки, окреслюючи таким чином її особистісну цілісність.

Відтак, розглядаючи погляди науковців, стає очевидним, що духовність являє собою етичну спадщину людства, а відродження духовності пов'язане з відновленням зв'язку з неминущими духовними принципами певної спільноти.

Концепція «моралі» визначається як «система цінностей, принципів, норм і настанов, що регулюють людську взаємодію та поведінку на гуманних засадах»⁷. Протягом століть кожне суспільство розвивало і вдосконалювало етичні норми та ідеали, формуючи їх на основі практичного досвіду людської поведінки та взаємовідносин. Сучасні погляди свідчать про те, що відмінні риси різних історичних епох відіграли значну роль у формуванні конкретних моральних концепцій, кодексів поведінки та виховних цілей у сфері морального розвитку людини.

У педагогічній літературі термін «виховання» має як широке, так і вузьке значення. У широкому контексті виховання охоплює навчання, підготовку та процес розвитку, спрямований на формування особистості та підготовку її до активної участі у виробничій, соціальній та культурній сферах. Більш вузьке тлумачення цього поняття стосується формування світогляду, моральних якостей, вдосконалення естетичних почуттів та фізичного дозрівання людини.

З філософської точки зору, моральне виховання можна визначити як «навчальні зусилля, що здійснюються школою та сім'єю з метою формування стійких моральних рис, бажань, емоцій, компетентностей та моделей поведінки.

⁵ Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008.

⁶ Богуш А.М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : збірник наукових праць*. Київ, 2000. Кн.1. С.18–23.

⁷ Кузьмінський А. І. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. С. 131.

Цей процес зосереджений на засвоєнні моральних ідеалів, норм і принципів у поєднанні з активним залученням до практичної діяльності»⁸.

З педагогічної точки зору, моральне виховання розглядається як цілеспрямована та організована діяльність, спрямована на формування свідомості, емоцій та поведінки учнів з метою прищеплення їм моральних якостей, що відповідають нормам суспільної етики⁹.

Науковці пропонують різні тлумачення поняття «моральне виховання». Наприклад, М. Фіцула стверджує, що «моральне виховання - це виховна діяльність школи і сім'ї, спрямована на формування стійких моральних якостей, потреб, емоційних реакцій і поведінкових компетенцій, що ґрунтуються на засвоєнні моральних ідеалів, норм і принципів, а також на активному залученні до практичної діяльності»¹⁰. І. Гончаренко визначає його як «цілеспрямований процес, орієнтований на формування моральної свідомості, сприяння розвитку моральних почуттів, виховання навичок моральної поведінки відповідно до певної ідеології»¹¹. А. Кузьмінський, натомість, характеризує його як «вивчення теоретичних основ моралі, засвоєння моральних понять, організацію досвідченої поведінки та діяльності, що узгоджуються з моральними нормами суспільства»¹².

Узагальнюючи викладені вище основні ідеї, можна стверджувати, що моральне виховання - це багатогранна, комплексна, системна діяльність, спрямована на розвиток моральної свідомості особистості, її чуттєво-емоційних здібностей, співчутливого ставлення до навколишньої дійсності, здатності встановлювати емпатійні стосунки з іншими людьми, а також здатності осмислювати і культивувати принципи добра та естетичної оцінки в житті.

Таким чином, аналіз різних точок зору та інтерпретацій щодо сутності та ознак поняття «моральне виховання» дає підстави стверджувати, що моральне виховання - це процес, який передбачає засвоєння моральних цінностей та

⁸ Заїченко Г. А., Сагатовський В. М., Кальний І. І. Філософія : підручник. Київ : Вища школа, 1995. С. 27.

⁹ Гончаренко С. Педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997.

¹⁰ Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2005. С. 254.

¹¹ Гончаренко С. Педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 216.

¹² Кузьмінський А. І. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. С. 217.

ідеалів, оволодіння моральною культурою, виховання моральної чутливості, формування стійких моральних рис, набуття навичок моральної поведінки.

Відповідно до цих принципів, вчення Церкви про духовно-моральне виховання підкреслює важливість морального розвитку, що тісно пов'язане з комплексним підходом до морального виховання, про який йшлося вище. Використання нових технологій розглядалося Церквою протягом багатьох років. Спочатку Церква з недовірою ставилася до засобів комунікації й трималася на певній дистанції від усього нового. Це було пов'язано з такими факторами, як поширення атеїзму чи комунізму в XIX столітті. Про це згадує Папа Григорій XVI у своїй енцикліці «*Mirari vos*» («Ви будете вражені») 1832 року. Вже в перших висловлюваннях Пап на цю тему можна знайти слова, що засуджують свободу совісті, слова і друку. В енцикліці Папи Пія IX «*Nostis et nobiscum*» («Ти знаєш і з нами») 1849 року з'являються перші вказівки, що стосуються видання доброякісної преси. Тим не менше, Церква вже на ранньому етапі усвідомлювала небезпеку нових, як на той час, засобів поширення соціальної комунікації: преси, радіо чи кінематографу. Лише за часів Папи Лева XIII було поставлено завдання пропагувати християнські цінності, зокрема, через розвиток католицької преси, що ставить соціальні медіа в новому, позитивному світлі ¹³.

З початку XX-го століття відзначається відкритість Церкви до цих питань. В енцикліці 1929 року «*Divini Illius Magistri*» («Божественний Вчитель») Папа Пії XI наголошує на підтримці соціальних медіа, але лише за умови, що вони допомагають у християнському вихованні ¹⁴. В енцикліці «*Vigilanti cura*» про кінематографічні видовища 1936 року той самий Папа рекомендує, щоб кіно стало новим інструментом євангелізації ¹⁵. Він доручає це завдання тим, хто працює у сфері кіновиробництва, вірним і духовенству. Завдання Церкви полягає в тому, щоб пропагувати принципи християнської моралі. У цих енцикліках

¹³ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 9-10.

¹⁴ Папа Пії XI. *Divini Illius Magistri*. URL: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121929_divini-illius-magistri.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁵ Папа Пії XI. *Vigilanti cura*. https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061936_vigilanti-cura.html (дата звернення: 06.05.2023).

можна побачити перші вказівки для тих, хто користується соціальними мережами для євангелізаційного служіння Церкви.

Наступний Папа Пій XII сприяє новому погляду на кіно, радіо і телебачення. Енцикліка «*Miranda prorsus*» 1957 року розкриває позицію Святого Престолу, згідно з якою Церква визнає важливість цих засобів у сфері багатогранного пастирського впливу та реалізації церковної місії. Крім того, Папа Пій XII підкреслює, що завданням усіх вірян є вживати таких заходів, «щоб Церква могла скористатися цими технологічними винаходами і використовувати їх для освячення душ»¹⁶. Він надає пріоритет питанням підготовки мирян до сприйняття медіа, до вміння аналізувати і перевіряти новини, які вони дізнаються. Технологічні винаходи є Божим даром для служіння людям. Завданням Церкви є наглядати за цими інструментами. Папа стверджує, що аудіовізуальні медіа слід використовувати на двох рівнях: для забезпечення розваг і дозвілля та для навчання суспільства справжнім цінностям¹⁷. Саме він запроваджує в Церкві день молитви за наміри ЗМІ та звертає особливу увагу на формування усвідомлення батьківської відповідальності за використання телебачення. Він вказує на конкретні завдання у вихованні вірян до відповідального використання засобів комунікації, формуванні сумління та свідомості. Він рекомендує, щоб духовенство саме ознайомлювалося з телевізійними програмами і показувало приклад модерації використання цих технологій¹⁸. Вже один цей момент дає можливість бачити прогрес у сприйнятті Церквою ролі інформаційного простору.

Папа Іван XXIII розвиває думку свого попередника про соціальні медіа. Він закликає журналістів відповідально виконувати свою місію, суть якої, за його словами, полягає в прагненні досягти істини¹⁹.

¹⁶ Папа Пій XII. *Miranda prorsus*. https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁷ Staniś-Rzepka J. *Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej*. Poznań. 2019. S. 11.

¹⁸ Там само. S. 11.

¹⁹ Папа Іван XXIII. Промова на відкриття Другого Ватиканського Собору (уривки), 11 жовтня 1962 р. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/przemowienia/vatii_otw_11101962.html (дата звернення: 06.05.2023).

Наступний крок – вчення Другого Ватиканського Собору. Декрет про засоби соціальної комунікації *Inter mirifica*, який є збіркою роздумів Церкви про відомі на той час засоби масової комунікації, які включали в себе пресу, кіно, радіо і телебачення, містить твердження: «Серед чудових технічних винаходів, який людський геній з Божою поміччю в наш час особливо відкрив у створених речах, Церква-Мати вітає і з особливою ретельністю стежить за тими, які стосуються насамперед людського духу і які відкрили нові способи передачі всіляких повідомлень, думок і вказівок з найбільшою легкістю. Серед цих винаходів найбільш значущими є ті пристрої, які за своєю природою здатні досягати і переміщати не тільки окремих людей, але й цілі спільноти і все людське суспільство, такі як преса, кінематограф, радіо, телебачення і тому подібне. Тому їх з повним правом можна назвати соціальними медіа»²⁰.

У цьому документі Церква не лише вказує на нові шляхи передачі ідей та настанов, але й з повною відповідальністю бере на себе зобов'язання проголошувати звістку про спасіння за допомогою соціальних мереж²¹, стверджуючи, що Церква має «природне право використовувати і володіти всіма цими засобами настільки, наскільки вони є необхідними або корисними в християнській освітній діяльності в кожній виховній діяльності та в усій її роботі, що здійснюється для спасіння душ»²².

Цей декрет ставить перед Церквою нове завдання – навчати людей правильному використанню нових технологічних джерел. Він вказує на те, що молодь повинна послуговуватися цими інструментами з розсудливістю і поміркованістю. При цьому підкреслюється велика роль батьків і педагогів²³.

²⁰ Папа Павло VI. Декрет про засоби соціальної комунікації. URL: <https://www.paulus.org.pl/213,inter-mirifica> (дата звернення: 06.05.2023).

²¹ Папа Павло VI. Декрет про засоби соціальної комунікації. URL: <https://www.paulus.org.pl/213,inter-mirifica> (дата звернення: 06.05.2023). У своєму Посланні з нагоди Другого Всесвітнього дня медіа Павло VI чітко вказує католикам, що їхнім завданням є проповідувати послання Христа Спасителя «дорогою, істину і життя» (Ів. 14,6) за допомогою соціальних медіа. URL: <https://www.paulus.org.pl/265,2-sdssp-pawel-vi-1968> (дата звернення: 06.05.2023).

²² Папа Павло VI. Декрет про засоби соціальної комунікації. URL: <https://www.paulus.org.pl/213,inter-mirifica> (дата звернення: 06.05.2023).

²³ У своєму Посланні з нагоди 12-го Всесвітнього дня медіа Папа пояснює, що саме батьки несуть відповідальність за те, щоб навчити своїх дітей мудро користуватися новими технологіями, засобами масової інформації, медіа: Розуміння, вибір та оцінка соціальних медіа повинні входити до комплексного плану підготовки до життя. URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

Він заохочує до того, щоб тема медіа розглядалася в освіті та катехизації. Також рекомендує розширювати навчальні програми та відкривати нові навчальні заклади, здійснювати підготовку до роботи в ширших засобах масової інформації. Зазначається, що Церква виступає за універсальність засобів масової інформації і особливо заохочує до підтримки католицьких ЗМІ. «Тому Священний Собор вказує на те, що їхнім обов'язком є зберігати і підтримувати католицьку пресу періодичні видання, кінематографічні підприємства, радіостанції, радіо- і телепередачі радіо- і телемовлення, головною метою яких є поширення і захист істини та турбота про християнську освіту людської спільноти»²⁴.

У 1967 році Папа Павло VI вперше запровадив Всесвітній день медіа²⁵. Відтоді щороку, у зв'язку з цією подією, Папа публікує папське послання, в якому йдеться про роль медіа в Церкві та їхній вплив на сім'ю, молодь і дітей. Католицька Церква вчить, як і з якою метою використовувати інформаційні технології. Папська комісія у справах соціальних медіа визначає тему, цілі та вказівки щодо теми, заданої на рік. Особливу роль відіграють папські послання, які найчастіше стосуються двох фундаментальних питань: роль ЗМІ в Церкві та вплив ЗМІ на сім'ю, молодь і дітей. Послання містять позицію Церкви – прихильне ставлення до комунікації та засобів масової інформації як інструменту, що використовується у душпастирстві та катехизації. У Посланні з нагоди Третього Всесвітнього дня медіа «Соціальні медіа і сім'я» Папа Павло VI підкреслює, що медіа впливають на сімейне життя, тому що «вони нав'язують свій розклад, змінюють звички, дають багату тему для розмов і дискусій, а передусім формують психіку аудиторії, як емоційно, так і розумово, а також морально і навіть релігійно»²⁶.

²⁴ Папа Павло VI. Декрет про засоби соціальної комунікації. URL: <https://www.paulus.org.pl/213,inter-mirifica> (дата звернення: 06.05.2023).

²⁵ Відповідно до рекомендацій Другого Ватиканського Собору, взяла на озброєння Комісія у справах засобів масової інформації Соціальні медіа представляє їх у спеціальному інформаційному бюлетені від 14 липня 1966 року.

²⁶ Папа Павло VI. Послання з нагоди Третього Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Соціальні медіа та сім'я». URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).

Він також вказує на переваги використання цих заходів, що включають в себе духовне, інтелектуальне та культурне багатство молоді людини. Зловживання цими засобами негативно впливає на сімейні стосунки. Тому миряни, за словами Папи Павла VI, зобов'язані плекати дух гуманізму та християнського мислення, застосовуючи та впроваджуючи принципи морального порядку і формувати правильне сумління під час використання нових технологій ²⁷.

Реципієнти – особливо молодь – повинні спробувати звикнути користуватися цими засобами помірковано і з почуттям дисципліни. Крім того, нехай вони намагаються глибше зрозуміти те, що вони дивляться, слухають чи читають. Нехай вони обговорюють ці питання з педагогами та досвідченими людьми й вчаться робити правильні висновки. Батьки, з іншого боку, повинні пам'ятати, що їхній обов'язок – стежити за тим, щоб передачі, публікації та інші речі такого роду, які суперечать вірі та добрим звичаям, не потрапляли в їхній дім і щоб їхні діти не стикалися з цим ²⁸.

Папа Павло VI звертає увагу на факт належної освіти духовенства і мирян, щоб, користуючись цими засобами, вони могли застосовувати їх в апостольських цілях. Необхідно заохочувати, поширювати й, згідно з християнськими принципами керувати всіма діями – що ведуть до цієї мети – особливо коли вони стосуються молоді – у всіх католицьких школах, семінаріях, а також у колах мирянського апостоляту ²⁹.

У своєму Посланні з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня засобів комунікації Папа звертає увагу на права та обов'язки вірних у використанні цих засобів обмінюватися ідеями у світлі християнського персоналізму; проголошувати й відстоювати правду. Він вважає, що реципієнти мають право

²⁷ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

²⁸ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

²⁹ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

очікувати від будь-якого джерела інформації «швидкості, чесності, прагнення до об'єктивності»³⁰. Важливо, щоб громадськість була зацікавлена в релігійних і моральних питаннях і щоб вона усвідомлювала важливість засобів масової інформації, щоб вступати в діалог, а отже, опановувала непросту мову соціальних медіа.

У цьому посланні Папа Павло VI чітко вказує, що члени Церкви повинні давати свідчення пильної здатності розпізнавати й протистояти контенту, який проголошується автентичними етично-релігійними цінностями, належним чином оцінюючи і приймаючи позитивні елементи³¹. Тут йдеться про потрібну здатність: розуміти мову, робити правильний вибір і виносити обґрунтоване судження. Ці навички слід формувати і розвивати в сім'ї та школі³².

Катехизація в цьому відношенні має безпрецедентну функцію. Тому, за словами Папи, «необхідно подбати про те, щоб представити і пояснити в катехизації католицьку доктрину в цьому питанні»³³.

Особливо відповідальну роль відіграють вчителі³⁴, оскільки молодь постійно очікує пояснень щодо віри чи моральних принципів; питання, які виникають в результаті зіткнення з інформацією, що передаються через різноманітні медіа. У діалозі з молоддю особливу увагу слід звертати увагу на дотримання євангельської доктрини й моралі³⁵. Папа Павло VI підкреслює, що важливо, аби молоді люди вміли робити правильний вибір, тому що від цього залежить святість їхнього життя, так формується їхня віра. «Молоді люди,

³⁰ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

³¹ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

³² Другий Ватиканський Собор зобов'язав усі католицькі школи виховувати молоде покоління в цьому напрямку.

³³ Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).

³⁴ У своєму Посланні з нагоди Третього Всесвітнього дня соціальних медіа та сім'ї Папа Павло VI пише: «Тому треба навчити людей розумно користуватися цими джерелами культурного багатства. Це нове і додаткове завдання, яке сьогодні, на додаток до традиційних обов'язків, стоїть перед освітянами. Настав час для сім'ї розпочати своє *aggiornamneto* - оновлення в цьому відношенні. URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).

³⁵ Папа Павло VI. Послання Третього Всесвітнього дня засобів масової інформації «Соціальні комунікації та сім'я». URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).

шукайте Христа, щоб залишатися молодими»³⁶. Нова ситуація медіа соціальних мереж має стати закликком до душпастирства Церкви і мирян ревно шукати нові способи проголошення Доброї Новини³⁷.

У Посланні з нагоди VII Всесвітнього дня засобів масової інформації під назвою «Засоби масової інформації та зміцнення і поширення духовних цінностей», Папа Павло VI підкреслює, що Церква, зрештою, отримала мандат на зміцнення духовних цінностей за допомогою також і нових технологій, які повинні стати полум'яними смолоскипами і потужними маяками, що освітлюють шлях до єдиного справжнього щастя. Роль тих, хто відповідає за створення і передачу інформації, полягає в тому, щоб сприяти проявам щедрості, жертовності, доброти, милосердя, співчуття та ділитися духовним, християнським ентузіазмом³⁸.

Релігійна правда, інформація та релігійна оцінка – інші важливі аспекти, про які йдеться у Посланні Папи Павла VI з нагоди Шостого Всесвітнього дня комунікації послання «Засоби масової інформації на службі правди», в якому проголошується, що відповідальне ставлення до пошуку і пошани до правди стосується найвищою мірою також і тих, хто шукає в засобах масової інформації підстави для суджень. Обов'язком усіх реципієнтів є постійна активність і співвідповідальність³⁹.

Про важливість використання інформаційно-комунікаційних технологій згадував ще Папа Іван Павло II у своїх посланнях до Всесвітніх днів медіа «Місія Церкви в комп'ютерну епоху» в 1990 році, «Несіть слово його на дахах. Євангеліє в епоху глобальної комунікації» у 2001 році та «Інтернет: Новий форум для проголошення Євангелія» у 2002 році. Обидва ці послання, а також

³⁶ Папа Павло VI. Послання з нагоди Четвертого Всесвітнього дня засобів масової інформації «ЗМІ та молодь». URL: <https://www.paulus.org.pl/263,4-sdssp-pawel-vi-1970> (дата звернення: 06.05.2023).

³⁷ Папа Павло VI. Послання Третього Всесвітнього дня засобів масової інформації «Соціальні комунікації та сім'я». URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).

³⁸ Папа Павло VI. Послання з нагоди VII Всесвітнього дня засобів масової інформації «Засоби масової інформації та зміцнення і поширення духовних цінностей». URL: <https://www.paulus.org.pl/260,7-sdssp-pawel-vi-1973> (дата звернення: 06.05.2023).

³⁹ Папа Павло VI. Послання з нагоди Шостого Всесвітнього дня комунікації «Засоби масової інформації на службі правди». URL: <https://www.paulus.org.pl/261,6-sdssp-pawel-vi-1972> (дата звернення: 06.05.2023).

додаткові дослідження Папської ради у справах соціальних медіа «Медіа – Церква та Інтернет» та «Етика в Інтернеті» є важливими документами Святого Престолу у сфері ІТ.

У своєму посланні з нагоди XXIV Всесвітнього дня медіа Папа Іван Павло II окреслює найважливіші завдання Церкви в комп'ютерну епоху, звертає увагу на швидкий темп розвитку нових технологій та визначне місце Церкви – «в самому серці людського прогресу»⁴⁰. «У розвитку сучасних технологій він вбачає нові засоби для місії Церкви»⁴¹. Він посилається на думку Папи Павла VI: «Церква була б винна перед Господом, якби не використовувала ці потужні допоміжні засоби, які людський розум дедалі більше вдосконалює і покращує. Через них вона проголошує довірене їй послання на дахах будинків»⁴².

«Новий світ кіберпростору стимулює Церкву до участі в цій чудовій нагоді використання потенціалу нових технологій у справі проголошення Доброї Новини. Саме в цьому виражається суть заповіді Христа на порозі нового тисячоліття: «Кидайтеся на глибину – *Duc in altum!*»⁴³. На думку Папи Івана Павла II, використання інформаційних технологій у Церкві сприяє не лише безпосередньому доступу до інформації, але й обміну цінностями⁴⁴. Він вказує на можливість доступу до слів Святого Письма, традиції та церковного вчення. «Ми, безумовно, повинні бути вдячні новітнім технологіям, які дозволяють зберігати інформацію у величезних штучних системах пам'яті, створених людиною, уможливлуючи таким чином широкий і прямий доступ до

⁴⁰ Папа Іван Павло II. Послання на 24-й Всесвітній день засобів масової комунікації «Місія Церкви в епоху комп'ютерів». URL: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> (дата звернення: 06.05.2023).

⁴¹ Папа Іван Павло II. Послання на 24-й Всесвітній день засобів масової комунікації «Місія Церкви в епоху комп'ютерів». URL: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> (дата звернення: 06.05.2023).

⁴² Папа Павло VI. Апостольське повчання про євангелізацію в сучасному світі, *Evangelii nuntiandi*. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html (дата звернення: 06.05.2023).

⁴³ Папа Іван Павло II. Послання з нагоди 36-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Інтернет: новий форум для проголошення Євангелія». URL: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> (дата звернення: 06.05.2023).

⁴⁴ «У новій комп'ютерній культурі Церква може швидше інформувати світ про своє кредо і роз'яснити свою позицію щодо будь-якої проблеми чи події. Вона також може чіткіше чути голос громадської думки і перебувати в постійному діалозі з навколишнім світом». URL: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> (дата звернення: 06.05.2023).

знань, які становлять наше людське надбання, до традицій і вчення Церкви, до слів Святого Письма, до вчення великих майстрів духовності, до історії та традиції місцевих Церков, релігійних орденів і світських інститутів, до ідей і досвіду попередників і новаторів, творців інституцій, які постійно свідчать про присутність серед нас люблячого Отця, що видобуває зі своєї скарбниці все нове і старе (пор. Мт. 13,52)»⁴⁵.

Папа Іван Павло II чітко підкреслює, що інформаційні технології відіграють важливу роль у катехитичному навчанні, оскільки завдяки їм представлення Христа має більше шансів досягти всіх людей незалежно від віку⁴⁶. У своєму посланні Папа звертає увагу на те, що у сфері використання інформаційних технологій лідирує молодь. Саме молодь знайде нові інформаційні системи й буде найшвидше адаптуватись до кодованої мови. Однак він застерігає молодих людей від небезпек, що підстерігають їх у віртуальному світі. Він вчить їх бути відповідальними за свої дії в ньому. Папа зазначає, що «Інтернет пропонує багатство знань, але не вчить цінностей; а коли люди перестають поспиратися на цінності, шкода завдається нашій людяності й людина втрачає з поля зору свою трансцендентну гідність»⁴⁷.

У своїх посланнях і промовах Папа вказує на те, що нові технології є лише інструментом. Віртуальні зустрічі не можуть замінити діалог віч-на-віч з іншою людиною. Завдяки посланням Папи Івана Павла II Церква відважно приймає виклик євангелізації в кіберпросторі. Вона стоїть на сторожі та дбає про християнське обличчя Інтернету й виконує завдання служіння: проголошує Добру Новину. Однак це ставить дуже важливе питання в антропологічному плані: «Чи з'явиться обличчя Христа з цієї галактики зображень і звуків, і чи почується Його голос?» Світ дізнається Добру Новину про спасіння лише тоді, коли зможе побачити обличчя Христа і почути Його голос. Це і є метою євангелізації. Інтернет, якщо використовувати його таким чином, стане справді

⁴⁵ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 17.

⁴⁶ Там само. S. 17.

⁴⁷ Папа Іван Павло II. Послання з нагоди 36-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Інтернет: новий форум для проголошення Євангелія». URL: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> (дата звернення: 06.05.2023).

людським простором. Бо там, де немає місця для Христа, там немає місця і для людини ⁴⁸. Важливим аспектом у вченні Папи Івана Павла II є правильне використання Інтернету людиною, яка повинна дбати про свій розвиток, не лише науковий, але передусім духовному.

Слід зазначити, що за понтифікату Папи Івана Павла II виходить Пастирська інструкція «*Aetatis novae*», яка містить зріле і всебічне роздумування Церкви над проблемами й можливостями у сфері соціальної комунікації. На світанку нової ери, наприкінці одного тисячоліття і на початку іншого, ще більше загострюються глибокі зміни, що відбуваються в історії суспільств і народів. Вона визначає і називає ці часи епохою інформації та медіа. Документ вказує на позитивні аспекти мас-медіа, такі як створення нових способів комунікації або просування християнських цінностей, та негативні аспекти: споживацтво, матеріалізм, секуляризація, обмеження доступу до інформації для бідних. Інструкція показує проблему маніпулювання людиною в контексті ЗМІ та тем, які в них висвітлюються ⁴⁹.

Тому важливим завданням Церкви є підтримка діяльності альтернативних засобів масової інформації як інструменту євангелізації. На додаток до традиційних методів, таких як свідчення життя, релігійне навчання, особистий контакт, народна побожність, літургія та інші обряди, важливим засобом євангелізації та катехизації тепер стали засоби масової інформації. Папа Іван Павло II вказує на конкретні завдання Церкви, які стосуються використання медіа в душпастирстві та євангелізації. За виконання цих завдань відповідають єпископи, священники, катехити і миряни ⁵⁰. У цьому ж ключі висловлюється Кодекс канонічного права 1983 року, який зображує ЗМІ як новий інструмент Церкви. «Церкві, якій Христос довірив за поруку віри, щоб за допомогою Святого Духа вона свято зберігала істину, дану в Одкровенні, глибше її осягала, вірно сповіщала і викладала, належить обов'язок і природжене право

⁴⁸ Папа Іван Павло II. Послання з нагоди 36-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Інтернет: новий форум для проголошення Євангелія». URL: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> (дата звернення: 06.05.2023).

⁴⁹ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 18.

⁵⁰ Там само. S. 19.

проповідувати Євангеліє всім народам незалежно від усякої людської влади, застосовуючи при цьому і власні засоби масової комунікації» (Канон 747 § 1).

Іншим важливим прикладом, що стосується використання Інтернету в євангелізації, є документ Папської Ради з питань соціальних медіа Церкви та Інтернету 2002 року. Інтернет є інструментом для проголошення Євангелія. «Як приклад, можна згадати позитивний потенціал Інтернету, здатного нести також релігійну інформацію та вчення, незважаючи на всі бар'єри і кордони. Можливості говорити з такою широкою аудиторією не існувало навіть у найфантастичніших уявах тих, хто проповідував Євангеліє до нас. Християни повинні сміливо «відчиняти двері» засобам масової інформації Христа, щоб Його Добра Новина була проголошена з дахів усього світу!»⁵¹.

Інтернет є інструментом не тільки для передачі інформації, але також служить для євангелізації, катехизації та інших форм освіти. На додаток до сильних сторін документ також показує небезпеки, що підстерігають молоду людину на її шляху та вказує на велику роль душпастирів, катехитів у цьому відношенні. У документі зазначається, що «молодих людей потрібно вчити» не тільки бути добрими християнами, реципієнтами, але й бути активними, використовуючи всі засоби комунікації. Таким чином, молоді люди будуть справжніми громадянами цієї ери соціальних медіа, яка вже почалася, епохи, в якій медіа розглядаються як «частина культури, що постійно розкривається, повні наслідки якої ще не до кінця зрозумілі»⁵². Отже, викладання про Інтернет і нові технології включає в себе більше ніж просто методику; молоді люди повинні навчитися добре функціонувати у світі кіберпростору, робити виважені висновки відповідно до здорових моральних критеріїв щодо того, що вони в

⁵¹ Документ Папської ради соціальних ресурсів. Повідомлення про використання Інтернету в Церкві, його можливості та загрози. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (дата звернення: 06.05.2023).

⁵² Документ Папської ради соціальних ресурсів. Повідомлення про використання Інтернету в Церкві, його можливості та загрози. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (дата звернення: 06.05.2023).

ньому знаходять, а також використовувати нові технології для власного цілісного розвитку та на благо інших⁵³.

Думки Папи Івана Павла II про медіа продовжив його наступник Папа Венедикт XVI у своїх посланнях «Нові технології, нові стосунки», «Священники і душпастирство в цифровому світі: нові медіа на службі Слова» у 2010 році, «Істина, проповідь і автентичність життя» у 2010 році, «Істина, проповідь і автентичність життя у цифрову епоху» в 2011 році та «Соціальні мережі: ворота до істини і віри, нові простори для євангелізації» в 2013 році.

У своєму Посланні Папа Венедикт XVI з нагоди 41-го Всесвітнього дня засобів комунікації «Діти і засоби комунікації – виклики для освіти» звертає увагу на формування у дітей ставлення до медіа. Він визнає важливий феномен величезного впливу медіа на освіту і виховання дітей та вказує на необхідність сприяти відповідальній комунікації через медіа в її найширшому розумінні з метою культурного, морального та духовного розвитку дітей⁵⁴.

Першочергову роль у цьому питанні відіграють батьки, які несуть відповідальність за навчання своїх дітей розумному використанню медіа, формуючи їхню свідомість. Дії, які здійснюють батьки, полягають у тому, щоб підготувати молоду людину до винесення цінних і об'єктивних суджень про програми чи фільми, які вона дивиться⁵⁵.

Медіаосвіта, на думку Папи Венедикта XVI, передбачає перевагу, яка проявляється в тому, що батьки подають гарний приклад своїм дітям, оскільки, Папа вказує на важливість ознайомлення молоді з класикою дитячої літератури, мистецтва і музики⁵⁶. Виховання дітей на засадах добра, краси й правди може

⁵³ Документ Папської ради соціальних ресурсів. Повідомлення про використання Інтернету в Церкві, його можливості та загрози. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html (дата звернення: 06.05.2023).

⁵⁴ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 41-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Діти і засоби комунікації - виклик для освіти». URL: <https://www.paulus.org.pl/226,41-sdssp-benedykt-xvi-2007> (дата звернення: 06.05.2023).

⁵⁵ Папа Іван Павло II. Familiaris Consortio «Сімейна Спільнота» – Апостольське Повчання. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttia_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/2407-familiaris-consortio-smeyna-splnota-apostolske-povchannya-svyatshogo-otcya-papi-vana-pavla.html (дата звернення: 25.01.2023).

⁵⁶ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 41-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Діти і засоби комунікації - виклик для освіти». URL: <https://www.paulus.org.pl/226,41-sdssp-benedykt-xvi-2007> (дата звернення: 06.05.2023).

бути підтримане засобами масової інформації, якщо вони етично підготовлені. Усі, хто бере участь у виробництві та поширенні того, що передається медіа, не можуть не відчувати обов'язку поважати гідність і цінність людини. Якщо нові технології мають служити на благо людини і суспільства, то їхні користувачі повинні уникати використання слів і зображень, що принижують гідність, а отже, відкидати все, що розпалює ненависть і нетерпимість, принижує красу та інтимність людської сексуальності, а також експлуатує слабких і вразливих ⁵⁷.

Папа Венедикт XVI у черговому посланні з нагоди Всесвітнього дня медіа «День соціальних медіа» підкреслює важливість зростаючої мережі і вводить термін «душпастирство в цифровому світі». У своєму Посланні з нагоди 44-го Всесвітнього дня медіа «Священство і душпастирство в цифровому світі: нові медіа на службі слова» Папа вказує Церкві на конкретні завдання, які необхідно виконати в цій сфері. Він звертається до питання «християнського стилю присутності в цифровому світі» ⁵⁸. На думку Папи Венедикта XVI, цей стиль повинен характеризуватися чесністю, відкритістю та повагою до іншого у віртуальному та реальному світі. «Навіть коли ми проповідуємо Його у віртуальному просторі Інтернету, Євангеліє повинно завжди втілюватися в реальному світі й в обличчі конкретних братів і сестер з якими ми ділимо щоденне життя. З цієї причини в передачі віри фундаментальне значення мають безпосередньо людські стосунки ⁵⁹.

Крім того, Папа Венедикт XVI вказує на велику роль адекватної підготовки майбутніх священників до служіння із застосуванням нових технологій. Він зазначає, що Інтернет може бути використаний для таких видів діяльності, як «євангелізація, місії, катехизація, освітні проєкти та інституційний

⁵⁷ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 43-го Всесвітнього дня ЗМІ «Нові технології, нові відносини. Необхідно поширювати культуру поваги, діалогу та дружби». URL: <https://www.paulus.org.pl/224,43-sdssp-benedykt-xvi-2009> (дата звернення: 06.05.2023).

⁵⁸ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 45-го Всесвітнього дня ЗМІ «Правда, проповідь і автентичність життя в епоху цифрових технологій». URL: <https://www.paulus.org.pl/222,45-sdssp-benedykt-xvi-2011> (дата звернення: 06.05.2023).

⁵⁹ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 45-го Всесвітнього дня ЗМІ «Правда, проповідь і автентичність життя в епоху цифрових технологій». URL: <https://www.paulus.org.pl/222,45-sdssp-benedykt-xvi-2011> (дата звернення: 06.05.2023).

менеджмент»⁶⁰. Папа заохочує священників проповідувати Євангеліє також і в Інтернеті. Тому він наголошує на важливості відповідної підготовки, набуття інформаційної компетентності. «З поширенням нових технологій обов'язок проповідувати не тільки зростає, але стає більш нагальним і вимагає більш вмотивованої та ефективнішої відданості»⁶¹. У своїх посланнях з нагоди Всесвітніх днів медіа Папа Венедикт XVI також приділяє особливу увагу культурі поваги та діалогу в цифровому світі. Це завдання лягає на плечі душпастирів, катехитів і батьків.

У навчанні Папи Франциска, присвяченому Інтернету та новим ІТ-технологіям, можна помітити, з одного боку, вказівки на обмеження використання цих пристроїв і систем. Комп'ютерна залежність шкодить душі й забирає свободу, перетворюючи людину на раба комп'ютера. Папа неодноразово закликає молодь не марнувати час в Інтернеті чи смартфонах, бо там є також брудні речі, порожні та безцінні програми, релятивізм і споживацтво, що підбурюють до гріха. Він розповідає про небезпеки, які підстерігають молодь: ізоляція від близьких або дискримінація тих, хто не має доступу до віртуального світу: «Бажання до цифрового зв'язку може в кінцевому підсумку призвести до ізоляції нас від наших співвітчизників, людей, які є найближчими для нас. Не кажучи вже про те, що люди, які з різних причин не мають доступу до соціальних мереж піддаються ризику ізоляції»⁶².

З іншого боку, Папа Франциск заохочує молодь не боятися цифрового середовища: «Не бійтеся бути громадянами цифрового середовища. Для Церкви важливо бути пильною та присутньою у світі комунікації, щоб промовляти до сучасної людини і вести її до зустрічі з Христом: Церква, яка супроводжує в дорозі, здатна вирушити разом з кожним. У цьому контексті революція засобів масової комунікації та інформації є великим і хвилюючим викликом, що вимагає

⁶⁰ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 22.

⁶¹ Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 44-го Всесвітнього дня комунікацій «Священик і душпастирство в цифровому світі: нові медіа на службі Слова». URL: <https://www.paulus.org.pl/223,44-sdssp-benedykt-xvi-2010> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶² Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

нової енергії та нової уяви для того, щоб донести Божу красу до інших»⁶³. Він вважає, що медіа можуть бути корисними у побудові стосунків, єдності людської родини. «Хороша комунікація допомагає нам бути ближчими один до одного і краще пізнати один одного. Культура зустрічі вимагає, щоб ми були готовими не лише віддавати, але й отримувати від інших. У цьому нам можуть допомогти засоби масової інформації, особливо сьогодні, коли людські комунікаційні мережі досягли безпрецедентного розвитку. Інтернет, зокрема, може запропонувати більше можливостей для зустрічі та солідарності між усіма, і це добре, це Божий дар»⁶⁴, – стверджує Папа Франциск.

Папа також ставить питання: «Як близькість проявляється у використанні засобів масової інформації та в новому середовищі, створеному цифровими технологіями?»⁶⁵. За його словами, відповідь міститься в притчі про милосердного самарянина. Таким чином, з'являється новий погляд на використання новітніх технологій в катехитичному служінні, адже, як навчає Папа, передача означає усвідомлення того, що ми є дітьми Божими. «Цифрова павутина може бути місцем, багатим на людяність, не мережею проводів, а мережею людей»⁶⁶. Перевага цифрової мережі полягає в тому, що християнське свідчення досягає «екзистенціальних периферій» аж до краю землі (Дії. 1,8). Папа Франциск послідовно проголошує, що «відкриття дверей церков також означає відкривати їх у цифровому середовищі, як для того, щоб люди могли увійти, в якій би життєвій ситуації вони не перебували, так і для того, щоб Євангеліє могло переступити поріг храму і вийти назовні»⁶⁷. Крім того,

⁶³ Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶⁴ Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶⁵ Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶⁶ Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶⁷ Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

найсучасніші медіа служать для комунікації і надають простір, в якому можна обмінюватися ідеями, ділитися думками, залишатися на зв'язку з близькими, дякувати і просити прощення⁶⁸.

Ще один важливий аспект, на який звернув увагу Святіший Отець Франциск у контексті комунікації через нові технології, є вміння слухати. «Спілкування означає ділитися, а ділитися вимагає слухання, прийняття. Слухання – це набагато більше ніж просто слухати. Слухання відноситься до сфери інформації; слухання, з іншого боку, відноситься до комунікації і вимагає близькості»⁶⁹. Цей процес відбувається через електронну пошту, текстові повідомлення, соціальні мережі або чати. Завдяки цим інструментам катехитична місія також може стати легшою. Дійсно, соціальні медіа можуть сприяти налагодженню стосунків і поширенню добра. «Цифрове середовище – це місце зустрічі, де можна висловити сердечність»⁷⁰. Це також інструмент, який веде до розширення горизонтів і вчить бути відповідальним за іншу людину, яку ми не бачимо, але яка є реальною.

Ще одним аргументом, який вказує на те, що соціальні медіа для Церкви є можливістю в катехитичному служінні, є увага Папи Франциска на роль повідомлення не поганих новин, так званих «фейкових новин», а проголошення фактів, що ґрунтуються на основі «логіки доброї новини»⁷¹.

Завданням Церкви, таким чином, є проголошувати «у багатьох формах, в яких сьогодні відбувається комунікація, з переконанням, що можна побачити і висвітлити добру новину, присутню в реальності кожної історії, яку розповідають та в обличчі кожної людини»⁷². Як проголошує Церква у своєму

⁶⁸ Папа Франциск. Послання з нагоди 49-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання, яке показує сім'ю як сприятливе середовище для зустрічі в безкорисливій любові». URL: <https://www.paulus.org.pl/218,49-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2015> (дата звернення: 06.05.2023).

⁶⁹ Папа Франциск. Послання до 50-го Всесвітнього дня комунікацій «Спілкування і милосердя – плідна зустріч». URL: <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2016> (дата звернення: 06.05.2023).

⁷⁰ Папа Франциск. Послання до 50-го Всесвітнього дня комунікацій «Спілкування і милосердя – плідна зустріч». URL: <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2016> (дата звернення: 06.05.2023).

⁷¹ Папа Франциск. Послання з нагоди 51-го Всесвітнього дня ЗМІ «Не бійся, бо я з тобою» (Іс. 43, 5). Передаваймо надію та довіру в наш час». URL: <https://www.paulus.org.pl/216,51-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2017> (дата звернення: 06.05.2023).

⁷² Папа Франциск. Послання з нагоди 51-го Всесвітнього дня ЗМІ «Не бійся, бо я з тобою» (Іс. 43, 5). Передаваймо надію та довіру в наш час». URL: <https://www.paulus.org.pl/216,51-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2017> (дата звернення: 06.05.2023).

Посланні на 53-й Загальний Собор історії Церкви: «медіа-середовище є настільки повсюдним, що його майже неможливо відрізнити від сфери повсякденного життя»⁷³. Соціальні мережі є джерелом знань і сприяють дедалі більшому взаємозв'язку, допомагаючи одне одному. Вони також можуть бути можливістю сприяти зустрічі з іншими в катехитичному вимірі. «Це мережа, якої ми прагнемо, – вчить Папа Франциск, – мережа, яка не призначена для того, щоб ловити, але щоб звільняти, щоб охороняти спільноту вільних людей. Сама Церква є мережею, сплетеною євхаристійним сопричастям, в якій єдність ґрунтується не на симпатіях, а на правді»⁷⁴.

Соціальні мережі – це можливість для євангелізаційної місії Церкви. Вони дають змогу донести вчення Церкви до більшої аудиторії. Нові інформаційні технології є інструментом для катехитів, душпастирів.

Служити, як проголошує Папа Франциск, для того, щоб передавати красу Бога і налагоджувати стосунки з поколінням нового культурного коду.

1.2. Нормативне і методичне забезпечення духовно-морального виховання підлітків.

В УГКЦ існують різні нормативні і методичні документи для підтримки духовно-морального виховання підлітків. Одним із такого забезпечення є Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», який є всеосяжним посібником для навчання християнської віри. Також ще є:

1. **Апостольське повчання про катехизу в наш час «Catechesi tradendae»:** цей церковний документ, містить вичерпні вказівки щодо процесу релігійної освіти, висвітлюючи методи, принципи та цілі ефективної катехизації. «Catechesi tradendae» окреслює роль і значення катехитичного навчання в

⁷³ Папа Франциск. Послання з нагоди 53-го Всесвітнього дня ЗМІ «Ми всі одно» (Еф. 4, 25). Від віртуальних соціальних спільнот до людських спільнот. URL: <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkowo-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> (дата звернення: 06.05.2023).

⁷⁴ Папа Франциск. Послання з нагоди 53-го Всесвітнього дня ЗМІ «Ми всі одно» (Еф. 4, 25). Від віртуальних соціальних спільнот до людських спільнот. URL: <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkowo-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> (дата звернення: 06.05.2023).

сучасному контексті, пропонуючи рамки для покращення передачі віри в модерному світі.

2. **Апостольське повчання Святішого Отця Івана Павла II про завдання християнської сім'ї в сучасному світі:** в цьому повчанні підкреслюється важливість сім'ї в моральному і духовному розвитку, обговорюється святість шлюбу і виклики сімейного життя, а також міститься заклик до сімей відстоювати християнські цінності в мінливому світі.

3. **Душпастирський катехитичний poradnik** вирізняється комплексним розглядом практичних аспектів, пов'язаних зі створенням та функціонуванням парафіяльної катехитичної школи. Значну увагу приділено різним підходам до проведення катехитичного служіння у сферах молитви, спільноти та соціальної активності, враховуючи його роль у парафіяльному житті. У роботі також досліджуються логістичні аспекти організації прощ, екскурсій, християнських таборів, заглиблюються в нюанси катехитичного служіння у спеціалізованих середовищах, таких як реабілітаційні центри та навчальні заклади.

4. **Загальний катехитичний довідник:** це комплексний ресурс, покликаний допомогти педагогам і катехитам у плануванні та впровадженні програм релігійної освіти. Він охоплює широкий спектр тем, включаючи педагогічні підходи, і духовне формування осіб.

5. **Звернення та послання Глави УГКЦ:** це офіційні звернення, які стосуються різноманітних питань, зокрема питань доктрини віри, душпастирства, катехизації та суспільних проблем.

6. **Звернення та послання Синоду Єпископів УГКЦ:** ці офіційні заяви охоплюють широкий спектр тем, таких як богословська доктрина, церковне управління та душпастирські рекомендації. Вони служать авторитетним вираженням позиції УГКЦ щодо важливих питань.

7. **Катехизм УГКЦ для молоді «Ми йдемо з Христом»:** цей катехизм є всеосяжним освітнім ресурсом, розробленим спеціально для молодих людей. Він містить пояснення вчення Церкви відповідне до розуміння молодими людьми, моральних настанов у візуалізованому форматі, розробленому для того, щоб залучати молоду людину поглиблювати свій духовний світ.

8. **Катехитичний правильник УГКЦ:** метою цього видання є подати роздуми та фундаментальні положення, які можуть слугувати основою для формулювання практичних вказівок щодо педагогічної підготовки катехитів та використання катехитичних ресурсів в Українській греко-католицькій церкві.

9. **Катехитичні програми та матеріали:** охоплюють структуровану систему, яка окреслює послідовність і зміст релігійної освіти, розглядаючи такі теми, як богослов'я, мораль, Святе Письмо і Літургія. Ці програми часто призначені для різних вікових груп і рівнів релігійних знань, починаючи від маленьких дітей і закінчуючи дорослими.

10. **Кодекс канонів Східних Церков про катехизацію:** містить церковні закони і правила, що стосуються катехитичної діяльності у Східних Католицьких Церквах. Він окреслює принципи, що регулюють релігійну освіту, роль катехитів, а також права та обов'язки вірних у контексті катехизації.

11. **Напрямні для катехизації:** документ дає всебічний погляд на тлумачення Церквою значення і функції євангелізації та катехизації в сучасному контексті. Він слугує незамінним посібником для осіб, задіяних у процесі плекання та розширення віри, сприяння навчанню, розвитку служіння, свідчення та поширення Євангелія серед усіх, хто задіяний у катехитичній діяльності.

12. **Положення про катехитичне служіння в УГКЦ:** ці вказівки, охоплюють низку важливих аспектів, включаючи кваліфікацію та підготовку катехитів, структуру та зміст катехитичних програм, інтеграцію катехизації в ширшу церковну місію, а також етичні та душпастирські обов'язки тих, хто залучений до катехитичного служіння.

Церква надає методичну підтримку духовно-моральному вихованню підлітків через різні програми та ініціативи. Однією з таких ініціатив є

Молодіжне служіння УГКЦ, яке забезпечує ресурсами та навчанням молодіжних лідерів у Церкві. Молодіжне служіння також організовує різноманітні заходи, такі як реколекції та прощі, які допомагають підліткам поглибити свою віру та зміцнити моральні цінності.

Розглядаючи нормативне та методичне забезпечення слід звернути увагу також на «Методичні рекомендації щодо викладання курсів духовно-морального спрямування в 2018-2019 н. р.». Документ містить вичерпні настанови щодо педагогічного впровадження курсів духовно-морального спрямування, в закладах освіти України. У ньому розглядається низка важливих аспектів, таких як навчальна програма, кваліфікація вчителів та згода батьків на участь учнів. У рекомендаціях підкреслюється, що ці курси не повинні включати нав'язування релігійних переконань. Крім того, документ містить інструкції щодо планування навчальних матеріалів, розробки планів уроків і міркувань щодо оцінювання учнів.

«Слово вчителю» - це наукове періодичне видання з виразним акцентом на педагогіці, зокрема в царині християнського виховання дітей та молоді. Цей журнал втілює багатогранну місію, яка міцно ґрунтується на догматах християнства і присвячена цілісному розвитку українського освітнього ландшафту.

Основні цілі та тематичні засади цього журналу можна окреслити наступним чином:

1. **Сприяння розвитку освіти та культури:** Однією з кардинальних цілей є каталізація розвитку освіти та культури в Україні. Ця трансформація ґрунтується на християнських принципах і цінностях, підкреслюючи інтеграцію релігійних парадигм в освітнє середовище. Журнал прагне не лише поширювати знання, але й прищеплювати етичні та моральні цінності освітянам та учням, тим самим сприяючи створенню більш міцного освітнього та культурного середовища.

2. **Різноманітна цільова аудиторія:** Читацька аудиторія цього журналу є свідомо широкою. Він охоплює широкий спектр зацікавлених сторін,

включаючи освітян, батьків та осіб, які взяли на себе глибоку відповідальність навчати та спрямовувати інших. Така відкритість відображає визнання того, що педагогічний шлях не обмежується лише професійними педагогами, а поширюється на батьків, наставників і тих, хто усвідомлює своє покликання передавати знання, моральні орієнтири та духовні цінності.

Головне завдання християнсько духовно-просвітницького часопису «Слово вчителю», полягає в тому, щоб поєднати академічну науку, педагогічну практику та духовні настанови, створюючи симбіоз віри та освіти. Його головна місія - сприяти гармонійному поєднанню християнських цінностей та освітніх зусиль, сприяючи підвищенню освітніх і культурних стандартів в Україні, зокрема щодо морального і духовного розвитку дітей та молоді. Цей журнал є bastіоном академічної та педагогічної думки, що сприяє гармонійному поєднанню віросповідних принципів та освітньої досконалості.

Модельна навчальна програма «духовні і моральні основи в житті людини і суспільства», демонструє життєво важливу роль морально-етичної освіти в контексті виховання молодого покоління в Україні. В документі підкреслюється значення моральної компетентності як фундаментального елементу у формуванні характеру та цінностей майбутніх громадян України. Крім того, програма узгоджується з ширшими цілями природничої, соціальної та медичної освіти. Вона спрямована на підготовку учнів, які володіють всебічним розумінням світу природи, навичками наукового пошуку та усвідомленням суспільних і екологічних наслідків науки і технологій. Окрім того, програма спрямована на виховання учнів, які проявляють самосвідомість, ефективно беруть участь у соціальній взаємодії, ставлять на перше місце індивідуальний і суспільний добробут, а також демонструють заповзятливість поряд із професійною орієнтацією. Навчальна програма також підкреслює ключову роль морального виховання і представляє освітню програму як педагогічну основу, що ґрунтується на емпіричних практиках. Вона узгоджується з освітніми стандартами та законодавчими нормами з метою виховання учнів, які володіють моральною компетентністю та всебічним розумінням свого оточення.

УГКЦ визнає важливість духовно-морального виховання підлітків і впроваджує різні нормативні, правові та методичні заходи для його підтримки. Ці заходи гарантують, що вчення Церкви є послідовним і відповідає вченню Христа, а молоді люди мають доступ до освітніх програм, які можуть допомогти їм поглибити свою віру та зміцнити моральні цінності. Прихильність УГКЦ до духовно-морального виховання підлітків є свідченням її відданості справі духовного зростання та розвитку своїх вірних.

Підлітковий вік – це важливий етап розвитку людини, який характеризується швидкими фізичними, емоційними та когнітивними змінами. Це час, коли молоді люди формують свої цінності, переконання і погляди, які визначають їхню ідентичність і поведінку. Духовно-моральне виховання має важливе значення для розвитку у підлітків почуття мети, сенсу та етичних принципів у їхньому житті. Воно допомагає їм зрозуміти своє місце у світі, розвивати позитивні стосунки з іншими людьми та приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього. В Україні духовно-моральне виховання молоді стикається з численними викликами, серед яких вплив атеїстичних ідеологій, низький рівень духовності та моралі в суспільстві, відсутність цілісної нормативно-правової бази для цього виду виховання.

Для підлітків духовно-моральне виховання є не тільки важливим елементом їхнього особистісного розвитку, але й ключовим фактором формування їхньої ролі в суспільстві. Українська греко-католицька церква розуміє це і здійснює різноманітні заходи для підтримки духовно-морального виховання підлітків.

1.3. Сутність та особливості духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі

Потреба в оновленні життя наших парафій стає сьогодні все виразнішою та помітнішою. Одна з пропозицій полягає в тому, що слід виробити чіткий і здійснений ідеал парафії, потім вивчити реальність наших парафій, порівняти

цю реальність з раніше окресленим ідеалом і, нарешті, скласти план душпастирських дій. Дуже важливо сьогодні, особливо на цьому етапі і в контексті розбудови громадянського суспільства, стимулювати механізми згуртування в парафії. У традиційній парафії, яка зазвичай ототожнювалася з місцевою громадою, саме остання була природним середовищем для передачі культурних і моральних цінностей, у тому числі й багатьох релігійної культури. Розпад або, принаймні, очевидне послаблення функціонування місцевої громади означає, що ця передача цінностей тепер має здійснюватися, принаймні частково, на інших рівнях ⁷⁵.

Тому можна припустити, що ослаблені соціальні зв'язки мають шанс бути відновленими або поглибленими на релігійному рівні – в парафіяльному середовищі. Йдеться про зв'язки віри, що ґрунтуються на спільно прийнятому Слові Божому, на спільно прожитій Літургії і, нарешті, на взаємній, братерській допомозі. Конкретна дія сьогодні – це створення парафії як спільноти віри, богослужіння і братерської любові; посиляючись на добре відомі основні функції парафії. Виховуючи вірян до участі в такій парафії, необхідно показати, що вона міцно утвердилася в єпархії, а через єпархію – у Вселенській Церкві. Це буде важливо, якщо ми хочемо навчити знаходити, розуміти і приймати своє місце в Церкві. Також для катехизації фундаментальне значення має християнська спільнота, яка завжди залишається живим, незамінним і первинним місцем катехизації ⁷⁶.

Сьогодні виховання парафіян – це передусім праця над тим, щоб мешканці парафіяльної території захотіли і змогли реально стати парафіянами. За цим має слідувати виховання нової церковної свідомості – відхід від бачення Церкви як станції релігійних послуг чи адміністратора таїнств до місіонерської Церкви. Перше завдання душпастиря, який веде парафію до того, щоб вона стала євангелізаційною, полягає в тому, щоб навчити свою громаду розуміти

⁷⁵ Potocki A. Parafia – podmiotem i miejscem katechezy. Teologiczno-Historyczne. 2006. Nr 2 (9). P. 91.

⁷⁶ Там само. P. 91.

місійність. У парафії, більше ніж деінде, євангелізація – це навчання, виховання і школа життя ⁷⁷.

Душпастирська опіка, яка, зрештою, спрямована на преображення її адресатів, насправді є стимулом до виховання та допомогою в самовихованні. Виховний вплив парафії найяскравіше проявляється тоді, коли він звернений до молодого покоління. Катехитичний довідник дає однозначну вказівку: «З огляду на те, що первинним місцем катехизації є парафія, релігійне навчання в школі вимагає доповнення парафіяльним катехитичним душпастирством дітей та молоді. Ідея полягає в тому, щоб юнацтво не розглядало релігійне навчання лише як один з предметів, що викладаються в школі, але щоб вони також мали можливість черпати силу з безпосереднього контакту з Богом у літургії та святих таїнствах»⁷⁸. Звідси випливає роль парафії, як привілейоване місце для катехизації в підготовці до прийняття Святих Таїнств. Відповідні формаційні зустрічі, організовані в парафії, не повторюють викладання релігії в школі, але доповнюють його, особливо в його функції ініціації та виховання. Шкільна релігійна освіта фактично є частиною катехизації. Якщо катехизація має на меті навчити розуміти і жити літургією, вона не може бути ізольованою від парафії. Катехизація повинна готувати до життя в церковній спільноті й таким чином будувати зв'язок між дітьми та молоддю і парафією. Визначення того, як це зробити, залишається відкритим питанням ⁷⁹.

Душпастирство дітей та молоді слід розглядати поряд з катехизацією. Основна мета молодіжного служіння є створення якнайкращих умов для процесу християнської ініціації, поглиблення віри, розвитку особистості, формування світогляду на основі євангельських цінностей. Це і є справжнім вихованням ⁸⁰.

З часом методи душпастирської роботи з молоддю зазнали змін, відповідно до викликів, які постали. Наприклад, в ХХ-столітті важливими були оазисні реколекції, паломництва та душпастирська праця з релігійними течіями,

⁷⁷ Potocki A. Parafia – podmiotem i miejscem katechezy. Teologiczno-Historyczne. 2006. Nr 2 (9). P. 92.

⁷⁸ Там само. P. 92.

⁷⁹ Там само. P. 92.

⁸⁰ Там само. P. 93.

фестивалі релігійної пісні, релігійних конкурсів (хорів, читців), єпархіальних прощ до місцевих святинь, всеношних молитовних чвань. На початку XXI століття до них додалися Всесвітні дні молоді, зустрічі екуменічних спільнот. Якщо звернутися до поділу душпастирства на колективне душпастирство (а в ньому – на масове і групове) та індивідуальне («віч-на-віч»), то стає зрозумілим, що молодіжна робота знаходиться у всіх видах душпастирства. До колективного душпастирства, особливо якщо розглядати його у відносно широкому сенсі, належать молитовні зустрічі, катехизація, школи та навчальні заклади, якими опікується Церква, релігійні групи, «канікули з Богом», літні табори та різні інші види формаційних проєктів, мистецькі заходи, спортивні та рекреаційні заходи, екологічні заходи тощо⁸¹. В індивідуальному молодіжному служінні буде місце для душпастирської бесіди, духовного проводу, душпастирського консультування, телефонним лініям допомоги. Здається, що особливо останнім часом потреба в індивідуальному душпастирстві молоді зростає. Індивідуалізується виховний контакт.

Основою нового душпастирства, як і душпастирської освіти, є діалог між Церквою і молодим поколінням. Це підводить нас до проблеми, яка обговорюється останніми роками і яку зазвичай зводять до питання про те, як говорити з сучасною молоддю про Бога. Навіть якщо ми спробуємо окреслити її, вона вийде за рамки цих роздумів. Тому обмежимося лише констатацією того, що новизна та складність цієї проблеми обтяжується, по-перше, все більш домінантною цивілізацією образу і, по-друге, нашим переходом до інформаційного суспільства. Це очевидні виклики. Тим часом, новий розподіл акцентів вже помітний у самому проповідницькому та катехитичному впливі Церкви; значною мірою завдяки значним вимогам, які сучасна молодь ставить перед своїми священниками. Проповідництву часто закидають ідеалістичні концепції проповідей, їх відірваність від реальності, розростання екзегетичного шару, авторитаризм у передачі змісту, недостатнє врахування життєвих проблем слухачів і брак спілкування з ними. Однак перш ніж молодь буде готова слухати

⁸¹ Potocki A. Parafia – podmiotem i miejscem katechezy. Teologiczno-Historyczne. 2006. Nr 2 (9). P. 93.

священників, вона бажає бути почутою, зрозумілою та прийнятою ними. Душпастир повинен вважати це основою своєї взаємодії. Без такої основи, без звернення до потреб, досвіду та особистостей молодих людей, душпастирські втручання легко скочуються до інтелектуалізації віри та моралізаторства, позбавленого особистісних орієнтирів⁸². Саме на цьому тлі нагальною стає потреба брати до уваги те, що є справді важливим для молодих людей. Тому доречно, щоб катехизація для молоді брала за відправну точку перш за все життєвий досвід слухачів та їхні особисті проблеми. Вони повинні бути прокоментовані змістом Об'явлення. Можна з упевненістю припустити, що душпастирі, які намагаються відповісти на цей запит, можуть розраховувати на схвалення молодих людей.

Необхідність координації душпастирської та катехитичної діяльності не підлягає обговоренню, особливо в містах, де розташування шкіл не співвідноситься з розташуванням парафіяльної мережі. Справа, однак, не лише у вправності та точності координаційних зусиль. Найважливішим є те, що модель катехизації в школі не ізолює її від душпастирської діяльності парафії. Навпаки: релігійна соціалізація, здійснювана в шкільному класі, повинна переходити в Літургію і в життя в церковній спільноті, оскільки віра вимагає, щоб її «знали, святкували, жили і висловлювали в молитві»⁸³. Шкільна катехизація повинна готувати до молитви в парафіяльній спільноті – природному середовищі релігійного життя. Вона повинна відкрити катехизовану особу для участі в парафіяльній катехизації в строгому сенсі, потреба в якій вже дуже очевидна. Існують відповідні рішення, а також посібники для їх реалізації. Підкреслимо, що парафія є не лише об'єктом катехизації, але й основним місцем катехизації. Більше того, її слід розглядати як основне катехитичне середовище. Парафія виконує «функцію катехитичного середовища через служіння Божого Слова, літургійні святкування та християнську дияконію»⁸⁴. Щоб зрозуміти, як можна

⁸² Potocki A. Parafia – podmiotem i miejscem katechezy. Teologiczno-Historyczne. 2006. Nr 2 (9). P. 94.

⁸³ Там само. P. 93.

⁸⁴ Там само. P. 95.

сформувати відносини між новою моделлю катехизації та парафією, можна розглянути кілька можливих шляхів:

- Організація шкільних Літургій у парафіяльному храмі для дітей та особливо молоді;
- Організація періодичних богослужінь для дітей та молоді;
- Організація катехизації в парафіяльному храмі, яка, не дублюючи те, чого навчають у школі, давала б сильніший церковний акцент;
- Церковний вимір sacramentalного життя;
- Співпраця парафії з батьками катехизованих учнів у рамках парафіяльної катехизації дорослих;
- Проведення спільних церковних заходів, табори, реколекції, поїздки.
- Розвиток комунікації: Нова модель катехизації може бути успішно впроваджена у парафії за допомогою розробки засобів комунікації, таких як веб-сайти, соціальні мережі, інтерактивні додатки тощо. Ці інструменти можуть допомогти установити зв'язок з молоддю та сприяти її участі в катехетичних програмах.
- Взаємодія зі спільнотою: Організація зустрічей, діалогів та обговорень з молоддю може допомогти створити зручний простір для обговорення нових катехетичних методів. Це може допомогти виявити потреби та очікування молоді, а також забезпечити більш ефективне впровадження нової моделі катехизації.
- Навчання кадрів: Школи та семінари можуть надати духовним наставникам та катехетам професійну підготовку, яка є необхідною для ефективного застосування нових методів катехизації. Такі курси навчання можуть бути спрямовані на навчання новим технологіям, які допомагають залучати молодь до катехетичних занять та іншим аспектам роботи з молоддю.

Сьогодні важливим завданням парафій є відновлення виховних функцій та зміцнення зв'язків з катехитами та катехизованими.

Отже, аналіз наукової літератури дозволив нам розглянути теоретичні основи духовно-морального виховання підлітків, визначити сутність базового

поняття та уточнити зміст ключових понять дослідження. Нами визначено, що проблема духовно-морального виховання є актуальною та важливою в сучасному суспільстві. Вона вимагає комплексного підходу та системного вивчення.

Нормативне та методичне забезпечення духовно-морального виховання підлітків, яке розглядається у розділі, є елементом організації виховного процесу. Ці аспекти роботи методи та принципи, за якими реалізується духовно-моральне виховання у підлітковому віці.

Досліджено сутність та особливості духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Виявлено, що ця соціальна обстановка має свої специфічні аспекти, які впливають на формування духовних та моральних цінностей підлітків.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
ПІДЛІТКІВ У ПАРАФІЯЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Інноваційні форми і методи духовно-морального виховання підлітків

Катехитичні документи постулюють, що катехизація молоді повинна бути адаптована, перекладаючи послання Христа на їхню мову з терпінням і мудрістю, не спотворюючи його. Так само і катехитичний метод повинен бути знаком поваги до адресата, беручи до уваги його вік, розумовий рівень, церковну і духовну зрілість. Видається потребою часу відкрити в катехизації специфічні особливості релігійної мови. Формами, властивими цьому виду мови, є розповідь, символ, лаконічне вираження та невербальні мови загалом. Крім того, ознакою часу є розвиток нових способів електронної комунікації, які є культурним проривом і тому вимагають їх застосування в релігійній комунікації⁸⁵.

Зовнішнім принципом використовуваних методів є вірність Богові і людині, а внутрішнім - діалог. Методика покликана допомогти відійти від монологічного характеру зустрічей, коли знання катехита, і релігійний досвід «насичують» учня і породжують пасивність. Метод є ефективним інструментом для передачі євангелізаційно-катехитичної дійсності лише тоді, коли йому вдається разом з іншими елементами процесу співтворити катехизацію в цілому. Оскільки саме лідер приймає рішення про вибір методів, керівник зустрічей повинен пам'ятати, що найкращий «метод» - це сам катехит. Саме він «оживляє методи», щоб вони були спонтанними, залученими, дослідницькими, рефлексивними, живими, сприяли молитві та особистому свідченню⁸⁶.

Фундаментальною метою катехизації є виховання у вірі. Виховання - це процес, який найбільше впливає на правильне формування особистості. Це одне

⁸⁵ Lechów W. Ku odnowie katechezy inicjacji chrześcijańskiej w parafii. Studia Paradyskie. t. 27, 2017, S. 68.

⁸⁶ Там само. S. 68.

з найважливіших понять у педагогіці. Особливе місце в розумінні мети виховання займає католицька концепція освіти. Це тому, що християнство є релігією, відкритою Богом, який відкриває себе як особистість, сповнену любові. Метою християнського виховання/освіти, яка є продовженням Божої педагогіки, що виражається у взаємодії людини з Божою благодаттю, є формування досконалої людини, християнина, який йде за Христом. Роздуми щодо словосполучення «християнське виховання» пов'язані з дослідженням цінностей, які мають бути запроваджені у сфері освіти та підготовки молоді до життя в душі релігії. Суттєву роль у цих заходах відігравало моральне виховання. Сьогодні серед молоді в Україні та в усьому світі не бракує тих, хто був би чутливий до духовних цінностей і шукав би допомоги та підтримки в процесі дорослішання своєї християнської особистості. Велика роль у цьому процесі належить парафіяльній спільноті участі та роботі церковного хору, який є музичним обрамленням різноманітних релігійних обрядів, особливо Божественної Літургії. Другий Ватиканський Собор вбачає основу для цілісного і гармонійного підходу до завдань освіти в євангелізаційному імперативі, який має реалізовувати вчення Церкви ⁸⁷. Передача віри є постійним викликом для Церкви сьогодні, зокрема тому, що зростає потреба поглиблення духовності, пошуку Господа Бога в життєвих ситуаціях та пошуку нових шляхів формування релігійності та ефективності християнського виховання, заснованого на вічних цінностях та ідеалах, таких як любов, добро і краса. У релігійному житті значне місце посідають також питання виховання дітей та молоді «бути Церквою», тобто давати християнське свідчення віри, надії та любові ⁸⁸. Приділяти все більше уваги вихованню молодшої людини заохочував Папа Іван Павло II у своєму постсинодальному апостольському заклику *Ecclesia in Europa*: «Дивлячись у майбутнє, ми обов'язково повинні звернути наші думки до них, ми повинні йти назустріч розуму, серцям і особистостям цих людей, молодих людей, щоб дати

⁸⁷ Kopeć E. Wychowanie chrześcijańskie dzieci i młodzieży poprzez edukacyjny wymiar scholi. *Religious and Sacred Poetry*. №2. 2013. S. 147.

⁸⁸ Там само. S. 159

їм здорову людську і християнську формацію»⁸⁹. Виховання молодого покоління є першочерговим завданням нації, держави і Церкви. Людина - це потенційна істота, що розвивається в лоні матері, в лоні суспільства і, зрештою, в лоні Бога. Тому освіта і виховання людини є перманентними, хіба що відповідно до самої людини, динамічний характер людського суспільства в перший період життя, допомога людини необхідна для того, щоб досягти повної зрілості, необхідна допомога інших⁹⁰. Виховання підлітка - дуже складне і відповідальне завдання, воно повною мірою повинно реалізувати свою людську сутність, людина повинна мати можливість пережити широкий спектр освітніх ситуацій, які слід шукати в різних середовищах. Однією з них, безсумнівно є парафіяльне середовище.

Для душпастирів, катехитів, вчителів християнської етики інноваційні форми навчання мають важливе значення. Як зазначав Папа Іван Павло II, «Церква усвідомлює, що використання сучасних методів і технологій соціальної комунікації є невід'ємною частиною своєї місії у третьому тисячолітті. Усвідомлення цього робить зрозумілим, що Християнська спільнота досягла значного прогресу у використанні соціальних медіа в таких сферах, як релігійна інформація, євангелізація та катехизація»⁹¹. Використання нових технологій є невід'ємною частиною сучасної катехизації, яка потребує трансформувати свою дидактичну модель і стиль викладання таким чином, щоб вона стала місцем для переживання інтелектуальної пригоди.

Впровадження інформаційних технологій у дидактичний процес вимагає змін в обізнаності, знаннях, навичках і ставленні священників до технологій та навчання на основі ІТ. Тому інтернет і нові технології відіграють важливу роль у навчанні Церкви. У катехитичному служінні слово є передусім новим простором для євангелізації. Ефективне використання цих засобів вимагає

⁸⁹ Pope John Paul II. Ecclesia in Europa. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html (дата звернення: 25.01.2023).

⁹⁰ M. Krąpiec, Rozważania o wychowaniu. Lublin : Servire Veritati Foundation Institute of National Education, 2010. S. 9.

⁹¹ Jan Paweł II. List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu. URL: <https://franciszka3.pl/janpawel2/nauczanie/listy-apostolskie/list-apostolski-do-odpowiedzialnych-za-srodki-spolecznego-przekazu> (дата звернення: 25.01.2023).

постійного вдосконалення нових методів роботи; інтеграція навчальних програм, навчальних матеріалів з веб-ресурсами та мобільними додатками. Серед основних переваг використання сучасних технологій під час катехизації на парафії, в тому числі і на уроках християнської етики є ⁹²:

- індивідуалізація навчання;
- інновації у викладанні;
- інтерактивне навчання;
- кращий доступ до освітніх ресурсів;
- персоналізація матеріалів та адаптація їх до потреб і можливостей підлітка;
- підвищення мотивації;
- привабливість;

Говорячи про нові технології в катехитичному служінні, слід звернути увагу на поєднання e-learning ⁹³, тобто дистанційної освіти, з класичною освітою. Гнучкість цих методів роботи впливає на якість проблемно-орієнтованого викладання. Проте, успіх залежить від балансу між комп'ютером, який розглядається як інструмент, що забезпечує інформації та інструментом для її інтерпретації і побудови знань.

Серед цифрових інструментів, які використовуються під час катехизації, в тому числі на уроках християнської етики все більшої популярності набувають мобільні додатки. Мобільний додаток - програмне забезпечення, призначене для мобільних пристроїв (планшетів, мобільних телефонів, смартфонів). Використання таких пристроїв під час євангелізації може підтримувати підлітка в процесі навчання, набуття релігійних знань. Завдяки використанню обраних додатків, священник вводить нову якість під час занять. Підліток, з іншого боку, замість того, щоб оволодіти змістом шляхом заучування можуть брати участь у більш багатогранному та ефективному навчальному процесі. Використання

⁹² Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. s. 63.

⁹³ E-learning – дистанційне навчання складається з чотирьох основних елементів: подання знань, повідомлення, вправи на закріплення та оцінювання.

інформаційних технологій вже є частина парафіяльної дійсності та навчання учнів, тому в наступному підрозділі будуть представлені ІТ-інструменти: вибрані додатки для створення інтерактивних вправ інтерактивні вправи, навчальні ігри та катехитичні портали ⁹⁴.

2.2. Використання форм і методів дистанційного навчання

Впровадження інноваційних технологій у катехетичний процес вимагає змін у свідомості, знаннях, навичках і ставленні катехитів до технологій та викладання з використанням ІТ. Тому в навчанні Церкви інтернет і нові технології відіграють важливу роль. У катехитичному служінні слова вони представляють насамперед новий простір для євангелізації. Ефективне використання цих інструментів вимагає постійного вдосконалення нових методів роботи; інтеграції навчальних програм, навчальних матеріалів з веб-ресурсами та мобільними додатками; підвищення кваліфікації та компетентей педагогів. Серед основних переваг використання сучасних технологій на уроках християнської етики чи в парафіяльному житті під час катехизації згадуються такі ⁹⁵:

- індивідуалізація навчання;
- персоналізувати матеріали та адаптувати їх до потреб і здібностей дитини;
- інновації у викладанні;
- покращення доступу до освітніх ресурсів;
- інтерактивне навчання;
- привабливість;
- викликати мотивацію підлітка.

⁹⁴ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. s. 64.

⁹⁵ Там само. S. 64.

Нижче будуть представлені приклади форм та інструментів нових технологій, що їх слід використовувати під час катехизації.

Метод WebQuest у катехизації називається новим творенням ⁹⁶. Це одна з найпотужніших сучасних ІТ-методів, що використовуються в дидактичній роботі. Його творцем є Американський професор Берні Додж з Університету штату Сан-Дієго (США). Він був розроблений на основі конструктивістської теорії. Основне припущення цього методу полягає в тому, щоб підкреслити творчий потенціал учня, який не тільки здатний шукати інформацію, здійснювати її відбір, але перш за все оцінювати корисність цієї інформації у процесі дослідження. Отримана інформація та створені на її основі структури збираються, редагуються та готуються до презентації учнями за допомогою електронних інструментів. Інструментом може бути веб-сайт (Google, Bing), програма для створення презентацій (PowerPoint, Prezi, Canva, Crello, Keynote, Piktochart., Slides, Seidat. Office Sway) або, в крайньому випадку, навіть простий текстовий редактор із вбудованими ілюстраціями та посиланнями на джерела ⁹⁷.

Характерною рисою цього методу є мотивація підлітків до самостійної роботи. Метод WebQuest:

- мотивує учня до творчого використання інформації;
- підтримує мислення: вчить аналізу, синтезу та оцінці;
- навчає дослідницькій роботі;
- розширює знання учнів додатковою інформацією;
- розвиток для особливо обдарованих учнів;
- дозволяє учням працювати у власному темпі;
- вчить співпраці в групі;
- мотивує учнів;
- використовує інформаційні технології.

Кожен вебквест повинен мати певну структуру (Додаток А):

- Тема (вгорі);

⁹⁶ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 67.

⁹⁷ Там само. S. 67.

- Вступ;
- Завдання;
- Процес;
- Джерела;
- Оцінка;

Катехит працюючи з учнями за допомогою методу веб-квесту, вчить їх творчо підходити до справи, і в той же час сам береться за роботу, відому як мистецтво акомпанементу, тим більше, що - як пише Папа Венедикт XVI, «цифровий світ не є паралельним або суто віртуальний, але для багатьох людей, особливо наймолодших, він є частиною повсякденної реальності. Соціальні мережі - це плід людської взаємодії, але вони самі по собі у свою чергу надають нових форм динаміці спілкування, створюючи взаємовідносини: дбайливого тому розуміння цього середовища є необхідною передумовою для змістовної присутності у ньому. Вміння користуватися новими мовами потрібне не стільки для того, щоб йти в ногу з часом, але саме для того, щоб безмежне багатство Євангелія знайшло форми вираження, здатні дійти до всіх людей та досягнути їх серце і розум. У цифровому середовищі письмове слово часто супроводжується зображеннями та звуками. Ефективна комунікація, як і притчі про Ісуса, вимагає залучення уяви та емоційної чутливості тих, кого ми хочемо запросити до зустрічі з таємницею Божої любові»⁹⁸.

Отже, WebQuest не тільки мотивує але, перш за все, формує в підлітків вміння самостійно вирішувати проблеми, працювати в команді. Доступ до навчальної платформи підвищує ефективність викладання.

Kahoot

Kahoot - це платформа для створення інтерактивних вікторин, які можуть включати текст, зображення та відео. Однією з переваг Kahoot є використання під час уроків мобільних пристроїв: планшетів або смартфонів учнів.

⁹⁸ Benedykt XVI. Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji. URL: <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> (дата звернення: 25.01.2023).

Душпастир створює безкоштовний обліковий запис на сайті <https://kahoot.com/blog/> і, заповнивши форму, в якій вказує функцію, яку буде виконувати, ім'я користувача та пароль до платформи Kahoot, катехит бере на себе підготовку Кахут. (Додаток Б)

Увійшовши до свого облікового запису, вчитель, використовуючи головну панель Kahoot, може шукати тести, підготовлені та поширені іншими. Для катехизації більшість шукають на теми життя блаженних і святих, періодів літургійного року, змісту богослужінь, а також на теми, що стосуються змісту катехизації, наприклад на порталі Kahoot виявлено:

- 1575 Kahoot про релігію;
- 153 Kahoot про святих;
- 281 Kahoot про Біблію;
- 368 Kahoot про Піст;
- 878 Kahoot про Різдво;
- 563 Kahoot пр Великий піст;
- 844 Kahoot про Великдень;

Душпастир може сам підготувати і розробити питання та створити вікторину. На головній панелі Kahoot він обирає «Створити новий Kahoot» Іконка «Вікторина». Він додає назву вікторини, опис, мову, аудиторію та вирішує чи має вікторина бути публічною чи приватною. Наступний крок - створення запитань для вікторини. За допомогою опції «Додати питання» автор вводить питання, вказує час для відповіді, дає чотири варіанти відповідей і обирає правильний. Крім того питання можна доповнити фото або відео з YouTube. Просто скопіюйте адресу відтворюваного відеоролика YouTube і встановити початок і кінець відображуваного відео. При створенні тесту катехит може ввімкнути або вимкнути підрахунок балів. Kahoot нараховує бали за правильну відповідь та за час, витрачений на відповідь. Нарешті, творець Kahoot вибирає кнопку «Зберегти» і остаточний вікно створеного тесту, яке він підтверджує кнопкою «Готово» або обирає один з варіантів ⁹⁹:

⁹⁹ Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 73.

- Відредагуйте його - повернутися на робочий екран тесту для внесення виправлень;
- Переглянути - переглянути (змоделювати) вікторину;
- Грай - запустити вікторину;
- Поділіться цим - надання доступу до тесту обраним зареєстрованим особам на платформі Kahoot.

Для початку Kahoot вчитель реєструється за посиланням: <https://kahoot.com/blog/>, обирає даний тест, натиснувши кнопку «Play». Підліток, з іншого боку, підключається до смартфона, планшета або ноутбука підключаються до сайту <https://kahoot.it/> → вводять PIN-код → вводять нікнейм та розпочинає навчальну гру. У цю інтерактивну гру можна грати як індивідуально, так і в командах. Kahoot не тільки вчить конкуренції, але й, перш за все, мобілізує підлітків до навчання. (Додаток В)

Kody QR

QR розшифровується як Quick Response - швидке реагування. Технологія була розроблена компанією Denso Wave в 1994 році і спочатку призначалася тільки для використання в промисловості. Фотокоди використовуються не тільки не лише у повсякденному житті, але й в освіті. QR-коди використовуються для зберігання інформацію таким чином, щоб її можна було прочитати якнайшвидше. Завдяки двовимірності QR-кодів, дані можуть зберігатися вертикально і горизонтально. Це означає, що можна закодувати більше інформації, ніж в одновимірні коди. За допомогою QR-кодів вчитель може направити учня на посилання на веб-сайт, статтю для читання, фільм для перегляду або музичний твір для прослуховування, щоб краще підготуватися до заняття та для дидактичних розробок. Учень розшифровує чорно-білі квадрати за допомогою безкоштовного додатку, завантаженого на смартфон або планшет¹⁰⁰. Вона також самостійно створює коди, які, використовуючи заявку,

¹⁰⁰ Stanis-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 75.

наприклад, <http://surl.li/bitzk/>, <http://surl.li/eofpf> генерує їх з веб-браузера. QR-коди в підручниках або зошитах надають додаткову інформацію, вони роблять зміст, більш привабливим.

Часте використання QR-кодів під час катехизації може викликати в учнів цікавість до незнайомих тем. Використання QR-кодів на уроці шляхом, зокрема, приховування додаткових завдань для розв'язання підвищує активність учнів. Наприклад:

- QR-код з текстами зі Святого Письма

- QR-код про свята і святих

- QR-код складні уривки Святого Письма

➤ QR-код катехитична онлайн школа УГКЦ для дітей

До переваг і безлічі надихаючих застосувань технології фотокоду, важливо звернути увагу на ризики їх використання. Проблема для вчителя може стати використання учнями смартфонів або планшети не тільки для зчитування кодів, а й для перегляду інших веб-сайтів.

Quizlet

Ще один інструмент для створення інтерактивних вправ, спрямованих на закріплення знань, отриманих під час катехизації, є додаток Quizlet. Це частково безкоштовний інструмент для створення вікторин. Додаток має вбудований мовний редактор, що дозволяє використовувати його з дитиною з особливими освітніми потребами. Quizlet дозволяє обрати варіант інтерактивної вправи: тест, робота в парах, аудіювання, письмо, або вікторина в командах. Увійшовши в обліковий запис, вчитель створює інтерактивні вправи, використовуючи опцію «Пошук» - вводячи ключові слова на основі існуючих завдань, адаптуючи їх до нових потреб, або опція «Створити» - створення інтерактивної вправи з нуля ¹⁰¹.

Використання додатку Quizlet під час катехизації є актуальним для процесу дидактичних та навчальних процесів учнів. Завдяки ігровому формату, підлітки, а також діти з обмеженими можливостями чи труднощами у навчанні навчаються легше. Quizlet можна використовувати також на уроках християнської етики для вивчення молитов, закріплення ключової інформації про життя святих і блаженних, пояснення визначення.

¹⁰¹ Stanis-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 67.

Prezi

Сучасні технології - це також інструменти для створення презентацій та цікавого подання матеріалу під час катехизації і не тільки. Найвідоміші з них програми для створення презентацій - Canva, Keynote, Prezi, Piktochart, SlideDog, FlowVella, PowToon, Microsoft PowerPoint. Prezi - це програма, яка ідеально підходить для використання з інтерактивною дошкою або планшетом, підключеним до проектора. Відмінною особливістю Prezi є так зване «щасливе масштабування»: педагог може збільшувати і зменшувати масштаб презентації в будь-який час і в будь-якому місці, привертаючи таким чином увагу учнів. Перевага Prezi полягає в тому, що він руйнує стереотип підготовки презентацій у вигляді слайдів, перевантажених текстом і без дотримання належної пропорції між текстом і зображенням. Prezi належить до групи програм, спрямованих на створення ментальних карт. Катехит, використовуючи Prezi, розташовує думки в логічному порядку, завдяки чому, представляючи тему або питання, він може зацікавити учнів і зосередити їхню увагу. Перевагою програми є створення інтерактивних дощок, які можуть містити фільми, фотографії та додаткові описи ¹⁰².

Програмне забезпечення для роботи з хмарами слів

Хмара слів - це цікава графічна візуалізація слів. Програми для роботи з хмарами слів безкоштовні, і більшість з них не потребують реєстрації. Хмари слів можна зберегти на диску, роздрукувати, розмістити на сайті. Найвідоміші сервіси хмарних сховищ слів:

Tagxedo

За допомогою цього ресурсу ви можете створити хмару слів з вибраного веб-сайту, зробивши її з різних форм (зображень), що робить їх графічно привабливими.

¹⁰² Stanis-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 79.

WordArt

Універсальний англomовний сервіс для створення хмар слів. З його допомогою можна створювати яскраві хмари різної форми. Відсканувавши QR-код буде відео інструкція як створити хмару слів у wordart.

Ці додатки можна використовувати для узагальнення теми катехизації, прочитаного уривку зі Святого Письма або біографії святих і блаженних. Набір слів, пов'язаних з конкретною темою заняття або важливими поняттями, записаними у вигляді хмари слів, може слугувати вступом до уроку або візуалізувати елементи формульовального оцінювання. Це ознайомить підлітків з основною темою катехизації, цілями та ключовими словами. Хмари слів також можна використовувати для створення логотипів, наприклад, друзів та Ісус, блудний син чи дитина Божа ¹⁰³.

2.3. Роль сім'ї в процесі духовно-морального виховання підлітків

Кожна християнська сім'я повинна виявити себе як активний суб'єкт євангелізації, виконуючи місію виховання своїх дітей у вірі через сімейну катехизацію. Папа Іван Павло II зазначає, що виховання батьків у вірі, яка повинна починатися на світанку дитинства, вже відбувається, коли члени кожної окремої сім'ї допомагають один одному зростати у вірі через наполегливе свідчення християнського життя, яке вони ведуть згідно з Євангелієм посеред

¹⁰³ Stanis-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. S. 86.

своїх повсякденних справ ¹⁰⁴. Йдеться про переживання зустрічі та єднання з Ісусом, який діє в сім'ї і веде її за собою, до дружби з Ним, не тільки слухати Його, але й слідувати за Ним ¹⁰⁵. Батьки тому й мають невід'ємне право на релігійну освіту своїх дітей. Катехизм Католицької Церкви (п. 2226) також заохочує батьків почати виховувати своїх дітей у вірі з раннього дитинства. Катехизація молодшої людини, яка посідає особливо важливе місце в сім'ї, будучи досить авантюрою, не нехтуватиме такими явищами, як внутрішньою відкритістю дитини, бажанням контакту з Ісусом Христом чи потреба в молитві ¹⁰⁶. Тому завданням батьків буде навчити своїх дітей молитися і допомогти їм відкрити, що вони є і що вони живуть у світі, створеному Господом Богом. Сімейна катехизація передуватиме і збагачує інші форми навчання віри і водночас постійно супроводжує їх.

Майбутнє кожної людини залежить від її виховання. Це основний обов'язок батьків; це їхнє основне право, але також і важкий обов'язок. Говорячи про виховання, слід брати до уваги його інтегральний характер і всіляко підкреслювати його релігійний вимір.

Першою й основною структурною одиницею «екології людини» є сім'я, де людина отримує перші та вирішальні поняття про істину і благо, де вона вчиться тому, що значить любити й бути любленою, - а це означає: бути особистістю. Тут ідеться про сім'ю, засновану на шлюбі, де чоловік і жінка приносять себе одне одному в дар і тим самим творять середовище, де народжується діти й розвиваються їхні здібності, де вони усвідомлюють власну гідність і готуються вийти назустріч власній неповторній долі ¹⁰⁷. Одним з основних завдань кожної сім'ї є виховання нащадків, саме тому батьківство і материнство не закінчуються з народженням дитини. Процес виховання в родинній спільноті полягає насамперед у здатності дарувати один одному людяність. Це двосторонній процес: батьки дарують новонародженому свою зрілу людяність, а

¹⁰⁴ Krajczyński J. Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej. Płock : Apostolicum, 2007. S. 84.

¹⁰⁵ Materski E. Odpowiedzialność Kościoła za katechezę. Radom : Wydawnictwo Diecezjalne, 1993. S. 45.

¹⁰⁶ Majewski M. Katecheza permanentna, Kraków, 1989. S. 113.

¹⁰⁷ Соціальні документи Церкви: енцикліки, радіозвернення, апостольське послання (1891-2015). Львів : Свічадо, 2020. С. 387.

новонароджений віддає їм всю новизну і свіжість, яку приносить у світ ¹⁰⁸. Належне виховання має спиратися на довготривалі цінності, такі як повага до гідності людини, чесність, відповідальність і солідарність між людьми. В іншому випадку молодь приречена на моральну розгубленість, втрачає почуття безпеки і стає вразливою до всіляких маніпуляцій з боку оточення ¹⁰⁹. Сучасне розуміння сімейної катехизації, однак, набагато ширше і повніше. Воно включає в себе освіту і формацію батьків, християнське сімейне життя і катехитичну діяльність у сім'ї, а також залучення і співпрацю батьків з парафіяльною катехизацією, християнськими спільнотами. Таким чином, мова йде про катехизацію обох батьків, а також катехизація в сім'ї та катехизація з сім'єю.

Тому головна мета сімейної катехизації полягає в тому, щоб свідомо, наполегливо пробуджувати віру в членах сім'ї, а потім розвивати початкову віру і доводити її до повноти християнського життя. Реалізація такої мети досягається шляхом: передача правдивого уявлення про Бога, надання базового релігійного досвіду, формування перших релігійних понять, формування менталітету віри, представлення християнської концепції добра і зла, що веде до глибоких і особистих стосунків з Богом, ознайомлення зі Святим Письмом, молитовне виховання, спільне переживання літургійного року, введення в життя церковної спільноти, реалізація незалежності і свободи, інтеграція життя з вірою. У цих завданнях батьки виконують три основні функції Церкви: пророчу, священничу і пастирську. Пророча функція батьків виконується тоді, коли вони вміло вступають у релігійні дискусії зі своїми дітьми, коли прагнуть розв'язати їхні сумніви і труднощі щодо віри, коли виявляють живий інтерес до їхньої участі в катехизації, до результатів релігійного пізнання і набуття моральних установок. Існує також необхідність ділитися і жити в сім'ї Словом Божим, почутим на Божественній Літургії. Ще одну священничу функцію сім'я виконує через її занурення в таїнства Церкви. Тоді він стає місцем поклоніння, спільної молитви та читання Святого Письма. Водночас, це місце підготовки до свідомої та

¹⁰⁸ Іван Павло II. Лист до сімей з нагоди року сім'ї 1994. URL: <https://issuu.com/romkostep/docs/> (дата звернення: 25.01.2023).

¹⁰⁹ Gogacz M. Podstawy wychowania. Niepokalanów : Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1993. S. 13.

активної участі у Божественній Літургії. Сім'я як домашня Церква також бере участь у пастирській функції Церкви через активну участь у парафіяльному житті. Це включає в себе благодійну діяльність та розвиток жертвності та відданості. Сім'я, виходячи за рамки поза межами власного середовища, вона насамперед дбає про апостольську формацію її членів, а потім бере активну участь в апостольстві за межами сім'ї ¹¹⁰. Виконуючи ці три завдання Церкви, сім'я належним чином здійснює свою християнську місію щодо релігійного виховання своїх дітей та готуючи їх до дорослого життя. Таким чином, катехизація, з одного боку, повинна бути нерозривно пов'язана з досвідом дитини та її найближчого оточення, а з іншого - зі Словом Божим та Божественною Літургією. Потім у дітей гармонійно сформується система природних і надприродних цінностей, які стануть міцним фундаментом для розвитку християнського світогляду і тверде ставлення до віри ¹¹¹.

У процесі засвоєння норм моральної поведінки важливу роль відіграють батьки, які впливають на дитину всією своєю поведінкою та вчинками. Тому моральне виховання в сім'ї не може обмежуватися лише словесними настановами і заборонами, а вимагає живого, особистого прикладу з боку батьків. Основою морального виховання є правильне формування совісті. Це передбачає дозрівання людини до того, щоб користуватися свободою і брати на себе відповідальність за свої вчинки і своє життя ¹¹².

Соціальне виховання також відіграє важливу роль у формуванні особистості. Адже громадяни народжуються в сім'ї, і саме в сім'ї вони проходять першу школу суспільних чеснот, які визначають життя і розвиток суспільства ¹¹³. Тому сім'я є єдиною і незамінною цінністю для розвитку суспільства. Папа Іван Павло II вважає її фундаментальною спільнотою в найширшому

¹¹⁰ Zbigniew M., Panuś T. Zasada wierności Bogu i człowiekowi i jej realizacja w polskiej katechizacji. Kraków : Unum, 2001. S. 263.

¹¹¹ Там само. S. 114.

¹¹² Папа Іван Павло II. Familiaris Consortio «Сімейна Спільнота» – Апостольське Повчання. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/2407-familiaris-consortio-smeyna-splnota-apostolske-povchannya-svyatshogo-otcyu-papi-vana-pavla.html (дата звернення: 25.01.2023).

¹¹³ Папа Іван Павло II. Лист до сімей з нагоди року сім'ї 1994. URL: <https://issuu.com/romkostep/docs/> (дата звернення: 25.01.2023).

розумінні цього слова, оскільки вона володіє «потужною енергією, здатною вивести людину з анонімності, підтримати в ній усвідомлення гідності власної особи, глибоко збагатити її людяністю та інтегрувати, зберігаючи її індивідуальність і неповторність, в тканину суспільства»¹¹⁴.

Віддаючи належне важливості самоосвіти людини, слід зазначити, що сім'я має вирішальний вплив на розвиток людської особистості. Саме сім'я формує характер дитини і вчить її правильному ставленню до свого оточення, а далі - до своєї малої і великої Батьківщини та до спільноти Церкви, з якою людина від самого початку відчуває себе більш-менш інтегрованою.

Всебічний погляд на катехизацію в сім'ї дали лише документи Другого Ватиканського Собору та післясоборові документи: Катехитичний довідник, Апостольське повчання Святішого Отця Папи Івана Павла II про катехизацію в наш час *Catechesi tradendae*, Апостольське повчання Святішого Отця Івана Павла II про завдання християнської сім'ї в сучасному світі *Familiaris consortio* та Загальний посібник з катехизації.

Папа Іван Павло II чітко підкреслює роль сім'ї у вихованні дитини, коли стверджує, «що в християнській сім'ї має відбуватися інтеграція всіх здібностей дитини в живий контакт з Богом. Це дуже важлива робота, яка вимагає великої любові і глибокої поваги до дитини, яка має право бути представленим просто і правдиво з християнською вірою»¹¹⁵. Відтак катехизація в сім'ї почала набувати форми самостійної катехитичної діяльності, що здійснюється в родинному домі. Спочатку це просто передача батьками простої релігійної інформації, яка може поступово перерости у виховання віри, що розуміється як пробудження, передача віри. Багато теоретиків катехизації підходять до питання катехизації в сім'ї насамперед з точки зору показу цінності родинного дому як катехитичному середовищі та підкреслити специфіку катехизації в сім'ї: спонтанність,

¹¹⁴ Папа Іван Павло II. *Familiaris Consortio* «Сімейна Спільнота» – Апостольське Повчання. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/2407-familiaris-consortio-smeyna-splnota-apostolske-povchannya-svyatshogo-otcy-papi-vana-pavla.html (дата звернення: 25.01.2023).

¹¹⁵ *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła / pod red. Kubik W. Warszawa : Akademia Teologii Katolickiej, 1985. cz. 2. S. 181.*

епізодичність, тісний зв'язок з життям, безпосередній особистий вплив, свідчення віри і вплив любові ¹¹⁶.

Сімейна катехизація розглядається у Загальному довіднику з катехизації як більш природний процес, ніж систематична шкільна катехизація, оскільки він пов'язаний з ритмом сімейного життя, так і з християнським вихованням реалізується через щоденне свідчення, яке навчає радше зрідка, ніж іноді, а не систематично, постійно і щодня. Таким чином, сімейна катехизація також дає більш тривалі результати у поєднанні з церковними формами систематичної катехизації вона може виявитися найефективнішим засобом формації як для самих християн, так і для цілих сімейних спільнот ¹¹⁷. Лише тоді кожний окремих представник сім'ї та цілі сімейні спільноти будуть більш здатні до праці преображення світу в дусі Євангелія Ісуса Христа, а також до відкриття, поцінування та розвитку в самих сім'ях тієї унікальної сімейної атмосфери, яка може бути лише там, де любов до Бога та людей стає щоденною, невимушеною практикою, звичайним стилем або способом життя, і яка сама по собі має силу перетворювати, змінювати, розвивати людину до повної людської та християнської зрілості.

Апостольське повчання *Catechesi tradendae* навчає, що катехизація - це виховання у вірі дітей, підлітків і дорослих, яке включає в себе передусім викладання християнської доктрини, як правило, передане систематично і всебічно, для введення віруючих у повноту християнського життя. Тому катехизація, щоб була ефективною, повинна бути безперервною. У Загальному довіднику з катехизації, який відображає роздуми про катехизації зі згаданого вище папського напоумлення, зазначається, що катехизація є цілісною християнською формацією, що стосується всіх елементів християнського життя ¹¹⁸. Водночас він чітко вказує, що катехизація повинна бути пов'язана з органічним характером послання, яке має бути цілісним і живим синтезом віри.

¹¹⁶ Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 210.

¹¹⁷ Там само. S. 210.

¹¹⁸ Szubartowska A. Kulturowy wymiar katechezy w nauczaniu Jana Pawła II. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1997. 214 S. 22.

Катехизація має бути невід'ємною частиною християнського життя. Тому слід зазначити, що в основних катехитичних документах, які з'явилися у вимірі Вселенської Церкви, найбільше місця присвячено сімейній катехизації. Отці Другого Ватиканського Собору в Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis* нагадали про те, що Церква вперше пізнається в сім'ї, і що тільки через сім'ю діти можуть найбільш ефективно впроваджуватися в життя Божого народу. У свою чергу, сама сім'я має велике значення в житті і розвитку самого народу Божого. Апостольське послання Святого Папи Івана Павла II «*Familiaris consortio*», в якому Папа безпосередньо говорить про сім'ю, також ставить перед нею конкретні завдання, серед яких, насамперед, згадує про розбудову Церкви. Бо саме в сім'ї людська особа не тільки народжується і поступово, через виховання, вводиться в людську спільноту, але також через хрещення відроджується і виховання у вірі вводиться в сім'ю Божу, якою є Церква ¹¹⁹.

Мета сімейної катехизації детально викладена Загальному довідник з катехизації. Цей документ посилається на визначення сім'ї як «домашньої Церкви» і, так би мовити, виводить з нього мету виховувати зробити сімейне життя маршрутом віри та школою християнського життя. Церква ставить перед сімейною катехизацією низку завдань. Вони стосуються як до сім'ї так спільноти життя в цілому і зокрема, до виховної функції батьків, просвітницької роботи з батьками. Серед них: допомагати один одному зростати у вірі через вірне свідчення християнського життя, Найважливіші проблеми віри та християнського життя обговорюються в атмосфері просякнуті любов'ю і повагою; взаємний обмін християнськими цінностями, який називається катехитичним діалогом, в якому кожен бере і дає, пояснюючи християнське значення таких подій, як прийняття таїнств, святкування літургійних свят, народження дитини або важка втрата. Свідчення християнського життя, яке дають батьки в лоні сім'ї і передається з материнською і батьківською ніжністю та повагою; одночасна передача людських і християнських цінностей; глибше

¹¹⁹ Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 211.

втаємничення в християнське життя, таким чином пробудження почуття Бога, перші кроки в молитві, виховання морального сумління і формування християнського почуття любові до людини, розуміється як відображення любові Бога Творця.

Обидва проаналізовані катехитичні документи - *Catechesi tradendae* та Загальний довідник катехизації - визнають необхідність допомоги батькам-християнам у їхньому завданні виховання молодого покоління. Хоча в проаналізованих документах прямо не йдеться про катехизацію сімей чи про катехизацію, спрямовану на сім'ю, заклики допомагати батькам можна розуміти як своєрідний заклик до її розбудови ¹²⁰. Безумовно, в Церкві існує потреба в тому, щоб підтримка батьків носила постійний характер, що може бути найбільш ефективним реалізується в систематичній катехизації сімей або катехизації для сімей. Тому Папа Іван Павло II побачив необхідність підготувати Катехизм для сімей, щоб, як в апостольському заклику *Familiaris consortio*, сім'ї здатні виконувати свої виховні завдання і знайти своє дуже важливе місце в органічному душпастирському служінні. Кожна катехизація має на меті привести до християнської зрілості і тому повинна включати дорослих. Тому катехизація дорослих буде логічним наслідком уділення Церквою хрещення дітям. У свою чергу, катехизація дітей, які потребують вбудовування в життя церковної спільноти, буде тісно пов'язана з катехизацією дорослих ¹²¹.

У своєму посланні Папа Іван Павло II прямо закликає батьків взяти на себе працю катехизації своїх дітей. Він пише, що батьки-християни повинні продовжувати докладати зусиль, щоб підготуватися до катехизації своїх дітей і виконувати це завдання з невтомним завзяттям. Це звернення вказує на те, що саме батьки є першими катехитами і на них в основному лежить обов'язок християнського виховання своїх дітей. Таким чином, катехизація сімей постає в Церкві як форма супроводу сімейної катехизації, хоча можуть бути ситуації, коли вона стає першою, попередньою катехизацією в сім'ї ¹²². Цей пріоритет

¹²⁰ Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 212.

¹²¹ Majewski M. *Katecheza permanentna*, Kraków, 1989. S. 126.

¹²² Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 212.

видається особливо очевидним і необхідним, коли ми стикаємося з недостатньою або навіть поганою обізнаністю подружжя, в тому числі наречених, про природу християнського шлюбу та функції, які він має виконувати. Підтвердження цього пастирського діагнозу знаходимо у *Familiaris consortio*: «Сім'я в сучасному світі, подібно до інших інституцій, а можливо, ще й більше, зазнає впливу численних і глибоких перемін у суспільстві та культурі. Численні сім'ї живуть у цій ситуації, залишаючись вірними тим цінностям, які становлять основу інституції сім'ї. Інших же охопили непевність і збентеження стосовно їхніх завдань, а навіть сумнів і незнання щодо глибинного значення та цінності подружнього та сімейного життя. Є, врешті, й такі сім'ї, яким численні ситуації несправедливості стають на перешкоді здійсненню їхніх фундаментальних прав»¹²³.

Тому особливе значення для Церкви має катехизація, яка відбувається в сім'я. Під цим розуміють усі дії, які здійснюють батьки-християни, щоб дати можливість своїм дітям розвиватися у вірі та познайомити їх з вірою та ввести їх у спільноту Церкви. Катехизація дітей в сім'ї не відбувається у формі систематичних та організованих зустрічей, але спосіб мислення та поведінки членів домогосподарства сприймається дитиною, як результат своєрідного проникнення. Фундаментом релігійного життя дитини стає свідчення християнського життя, яке таким чином доходить до неї. Вона часто доходить до дитини без посередництва слів і відбувається в повсякденних реаліях сімейного життя. Релігійне виховання в християнській родині передається дітям, як би разом з біологічним життям і в тісному зв'язку з емоційними відносинами. Адже передача віри не відбувається через просте промовляння слів, а є передачею, яка вписана в життєві стосунки, що складаються між батьками і дітьми¹²⁴.

Як ми вже говорили вище, в духовному розвитку кожної дитини батьки відіграють домінуючу роль. Вони формують релігійне життя дитини своїми релігійними поглядами практиками та переконаннями. Все, що вони роблять для

¹²³ Папа Іван Павло II. *Familiaris Consortio* «Сімейна Спільнота» – Апостольське Повчання. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/2407-familiaris-consortio-smeyna-splnota-apostolske-povchannya-svyatshogo-otcy-papi-vana-pavla.html (дата звернення: 25.01.2023).

¹²⁴ Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 213.

своєї дитини, як до неї ставляться, як з нею граються, що їй говорять, має значення для його релігійної ідеї. Віра дитини формується у взаємних стосунках з чого вона чує і бачить. Весь досвід дитини в сім'ї, особливо переживання потреб, можна розглядати в релігійному контексті оскільки вони шлях для розвитку віри. Задоволення елементарних потреб, до яких належать почуття безпеки, заспокоєння, потреба у прийнятті з боку батьків, потреба знайти власне місце і цінність у своєму оточенні, дозволяє дитині нормально розвиватися в цілому і сприяє відкриттю до Бога ¹²⁵.

Різні сімейні події – день народження, хвороба, смерть когось із членів родини, а також літургійні свята, які потребують пояснення їхнього релігійного значення, стають особливими нагодами для сімейної катехизації. Дитяча допитливість в першу чергу стосується біблійних персонажів та подій, а не доктрини. Тоді вони відкриваються на Божий заклик визнати Божу пропозицію як свою власну і прийняти її для втілення у своєму житті ¹²⁶.

Важливо пам'ятати, що сімейна катехизація стосується не лише маленьких дітей. Її завданням також є поглиблення і зміцнення катехизації, яку діти отримують в парафіяльному середовищі. Адже сімейна катехизація передує, супроводжує і розширює будь-яку іншу форму катехизації. Через неї християнська сім'я стає євангелізаційною спільнотою. Тому потрібно, щоб душпастирі та катехити доклали всіх зусиль для того, щоб така сімейна катехизація дійсно відбувалася на парафіях у якомога більшій кількості сімей.

Як ми вже зазначали вище, катехитичні документи вказують на необхідність підтримки сімей у їхньому нелегкому завданні євангелізації і містять вказівки щодо форм освітньої допомоги сім'ї. Ці пропозиції доповнюються, однак, важливим елементом катехизації дорослих, в якій батьки повинні брати участь, щоб мати ефективний вплив на молоде покоління. Заява про допомогу батькам у виконанні їхньої виховної функції не стільки свідченням недостатньої ролі сімейної катехизації у формуванні християнина, скільки

¹²⁵ Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. Łódzkie Studia Teologiczne. 2009. №18. S. 213.

¹²⁶ Там само. S. 213.

вираженням необхідності її доповнення, щоб вона могла бути справді ефективним інструментом виховного впливу. Цей вплив повинен поширюватися на всіх членів сім'ї, а не тільки на дітей або молодь, але також і на дорослих. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що катехизація дітей, яка розвивається в сімейному середовищі полягає в тому, щоб привести дитину до зустрічі з Христом, який живе в Церкві, особливо в таїнстві Євхаристії та Покаянні ¹²⁷. Таким чином, дитяча катехизація в сім'ї та введення її у життя Церкви, як катехизація сім'ї, так і катехизація молоді та катехизація дорослих, тобто катехизація в сім'ї та з сім'єю, де всі будуть взаємно катехизувати і катехизуватися ¹²⁸.

На основі зазначеного вище можна зробити такі висновки:

Інноваційні форми і методи духовно-морального виховання підлітків є великим аспектом сучасного виховного процесу. Вони можуть залучити підлітків до активної участі у виховних заходах та розвивати духовні та моральні якості в більш цікавий та ефективний спосіб. Використання форм і методів дистанційного навчання також має велике значення, особливо в умовах сучасного інформаційного суспільства. Дистанційні методи дозволяють надати доступ до досягнення духовно-морального виховання навіть у віддалених регіонах, що розширює можливості цієї цілі. Роль сім'ї в процесі духовно-морального виховання підлітків є фундаментальною. Сім'я є первинним середовищем, де формуються цінності, віру та моральні переконання підлітків.

Отже, співпраця між парафіяльним середовищем та сім'єю є ключовою для успішного виховання. Запропоновані важливі відомості та методичні рекомендації щодо духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Висвітлюються інноваційні підходи, дистанційні методи та роль сім'ї в цьому процесі. І можуть бути корисними для практиків, вчителів, психологів та інших фахівців, які працюють у сфері виховання підлітків у церковному оточенні.

¹²⁷ Majewski M. Katecheza permanentna, Kraków, 1989. S. 132.

¹²⁸ Там само. S. 132.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПАРАФІЯЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

3.1. Педагогічні умови духовно-морального виховання підлітків

Сучасні події поставили наше суспільство, і насамперед молодь, у нову, раніше невідому ситуацію. Демократичні та громадянські свободи, а отже, і особиста свобода, зросли. Світ загальнолюдських цінностей, канони моральних принципів, виховні функції сім'ї та школи, втрачають своє значення. Суспільство усвідомлює, що також з вини сімейного середовища молодь позбавляється передачі цінностей, які досі вважалися беззаперечними. Засоби масової інформації, як відомо, розмивають критерії добра і зла, що становить велику небезпеку саме для молодого покоління. Ми бачимо, що Церква у всьому цьому шукає шляхи достукатися до молодих людей. Понтифікат Івана Павла II, зокрема, був позначений діалогом з молоддю (достатньо згадати Всесвітні Дні Молоді, зустрічі з молодими людьми з нагоди численних паломництв та інші) .

Папа Іван Павло II неодноразово звертався до теми освіти. У своїй промові під час візиту до ЮНЕСКО він сказав: «В освіті йдеться, головним чином, про те, щоб людина ставала дедалі більше людиною – щоб вона більше «була», а не просто більше «мала». Щоб з усім тим, що вона «має», «володіє», вона вміла бути все більш і більш повноцінною людиною – тобто, щоб вона також вміла більше «бути», не тільки «з іншими», але й «для інших»¹²⁹. Папа Іван Павло II, і Папа Венедикт XVI вказували на нагальну потребу в освіті загалом, застерігаючи освітян від спокуси опустити руки і утриматися від освітньої діяльності.

¹²⁹ Папа Іван Павло II. Промова 2 червня 1980 року в ЮНЕСКО. URL: <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (дата звернення: 06.05.2023).

Немає сумніву, що Церква протягом століть мала величезний вплив на суспільство загалом. Відомі періоди в історії, коли саме Церква керувала освітою, виконувала релігійно-політичну, культурну функцію. Останнім часом спостерігається помітна маргіналізація християнства, прагнення витіснити його з публічного простору, позбавити молодь пропозиції християнської освіти, або представити здобутки християнської педагогіки як щось вже застаріле, або конфесійне, а тому обмежене для певної групи людей. У цьому контексті можна також спостерігати меншу зацікавленість в активному релігійному житті з боку молодих людей. Однак, з іншого боку, ми помічаємо нові ініціативи в Церкві, спрямовані саме на молодь. Відкриваються нові місця, де молодь може зустрічатися, організовуються паломництва, парафіяльні спортивні команди, ораторії, оазиси. Молодь має більший доступ до католицьких видань і може брати участь у християнських телепрограмах. У світлі досліджень здається, що в останні роки помітне певне повернення до релігії. Відбувається відродження індивідуальної релігійності, тобто перехід від релігійності, успадкованої від батьків, дідів і прадідів, до релігії, прийнятої на основі свідомого, особистого вибору ¹³⁰. Молоді люди виконують більшість релігійних практик, хоча в їхній мотивації переважають звичка, тиск з боку сім'ї та соціального оточення, а також сентименти та рутини. Дослідження показують, що релігійність серед юнацтва набуває рис особистого вибору, втрачаючи ранг спадкової цінності, що передається сім'єю і середовищем. Більше того, в умовах своєрідного ідеологічного вакууму, в якому опинилася молодь, спостерігається повернення до переживання трансцендентного, сакруму, підвищений інтерес до парапсихологічних явищ. Пропагується ідея, що можна бути релігійним, але без чіткого уявлення про Бога. Замінником релігійного досвіду стають шалені танці на дискотеці, рок-концерти, вживання наркотиків, участь у нових парарелігійних сектах ¹³¹. Сучасна молода людина бореться з проблемою споживання, культом тіла і сексуальності, примусом до задоволення. Такий контекст породжує

¹³⁰ Stańkowski B. Jan Paweł II i Benedykt XVI o wychowaniu i duchowym rozwoju młodzieży. *Pedagogika społeczna*. 2015. Nr. 1 (55). P. 74.

¹³¹ Там само. P. 75.

«миттєвий спосіб життя і миттєву ідентичність, плинну і нестабільну попід ідентичність»¹³². Звичка «клацати» дає молодій людині відчуття глобального підлітка і змушує її ставитися до реальності як до великого супермаркету. Плюралістичне суспільство і світ, в якому живе молодь, сприяють формуванню релятивістських поглядів у сфері цінностей, у сфері культурних, соціальних і релігійних істин. Дослідники визнають існування редукціоністських постмодерністських антропологій, які, згідно з принципом *pars pro toto* (частина, яка сприймається як ціле), зводять людину до якогось одного аспекту, зазвичай розглядаючи її в тілесному вимірі, без посилення на трансцендентність¹³³.

Практично кожне покоління повинно заново визначати природу, мету освіти, характер, щоб гарантувати майбутньому поколінню досягнення максимальної свободи і раціональності. Бо в кожному поколінні відбуваються зміни, як в умовах життя, так і в самому знанні, які, з одного боку, обмежують вчителя, а з іншого – відкривають перед ним нові можливості для дій.

Ця заява запрошує нас заглибитися в розуміння виховання в сучасному контексті. Перш за все, підкреслюється, що людська особистість знаходиться в центрі виховного процесу. Таким чином, виховання націлене на зміну поведінки молодшої людини, її ставлення до життя. Виховання також розглядається як процес, спрямований на зміни в когнітивних та особистісних структурах (самореалізація, прийняття відповідальності за себе тощо). Важливим виміром у процесі виховання є міжсуб'єктні відносини¹³⁴. Виховання – це зустріч двох суб'єктів, особистого «я» і «ти», де на певному етапі відбувається діяльність вчителя¹³⁵. У цьому вимірі відбувається передача цінностей і змістів, які становлять суть життя педагога. Він або вона стає, так би мовити, винуватцем багатьох знаків питання, які народжуються в молодій людині¹³⁶. У цьому сенсі виховання ніколи не є простою залежністю вихованця від вихователя, але свого

¹³² Stańkowski B. Jan Paweł II i Benedykt XVI o wychowaniu i duchowym rozwoju młodzieży. *Pedagogika społeczna*. 2015. Nr. 1 (55). P. 75.

¹³³ Там само. P. 75.

¹³⁴ Там само. P. 76.

¹³⁵ Там само. P. 76.

¹³⁶ Там само. P. 76.

роду мистецтвом, де егоцентризм долається на користь справжньої зустрічі з іншою людиною. Звідси випливає необхідність передавати свою концепцію людини і життя. Таким чином, виховання розглядається передусім у вимірі творення нових значущих стосунків, які б стали для вихователя натхненням до пошуку нових цінностей. Дослідники часто підкреслюють, що освіту не можна ототожнювати з набуттям учнем певних технічних навичок і що її не можна зводити до простої передачі змісту. Останнім часом також важливо розглядати процес виховання як вимірюваний продукт людської діяльності з точки зору його ефективності. Дослідники також застерігають, що сенс виховання не повинен визначатися економічними та виробничими процесами, де людина розглядалася б лише з точки зору людських ресурсів, нехтуючи зростанням і просуванням вихованця як людської особистості ¹³⁷.

Для Папи Івана Павла II виховання – це не просто теорія, а вид мистецтва, найважливіший для людини ¹³⁸. Суб'єктом виховання завжди є людина, яка сприймається в персоналістичному вимірі. Суть виховання полягає в тому, щоб людина ставала дедалі більше людиною, щоб «бути», а не «мати» ¹³⁹. Існує відоме порівняння, використане в *Fides et ratio*, що говорить про два крила: віру і розум, за допомогою яких людський дух піднімається до споглядання істини. Ці два виміри вказують напрямок виховної дії: формування розуму і прагнення до духовної зрілості. Проте, для Папи основою будь-якого розвитку та виховання є особа Ісуса Христа. Саме зустріч з Ісусом надає сенс людському існуванню і струшує його, відкриваючи духовні горизонти справжньої свободи. Практично все папське вчення, спрямоване до молоді, є христоцентричним ¹⁴⁰.

Папа Іван Павло II, залишаючись у персоналістській течії, визначає освіту як «гуманізацію» людини, тобто навчання тому, як стати справжньою людиною, що прагне будувати своє майбутнє ¹⁴¹. Ця гуманізація повинна спиратися на

¹³⁷ Stańkowski B. Jan Paweł II i Benedykt XVI o wychowaniu i duchowym rozwoju młodzieży. *Pedagogika społeczna*. 2015. Nr. 1 (55). P. 76.

¹³⁸ Там само. P. 77.

¹³⁹ Там само. P. 78.

¹⁴⁰ Там само. P. 79.

¹⁴¹ Там само. P. 80.

цінностях, які реалізуються в людині через її свободу. Саме в ній виражається її суб'єктивність. Свобода людини, як і її розум, не є випадковими. В людині закладено пошук істини, ненаситна потреба добра, голод свободи, прагнення краси, голос совісті. Свобода, на думку Івана Павла II, не є чванством, а радше здатністю відповідально жити правдою наших стосунків з Богом та іншими людьми ¹⁴². Це не тільки дар, але, перш за все, завдання, праця, поєднана з моральною відповідальністю кожної людини за особисте пізнання своєї свободи. Це завдання полягає в тому, щоб досвід цієї свободи ґрунтувався на вищих істинах, які пояснюють людині сенс її власного існування, її долю і визначають обґрунтування її власного вибору ¹⁴³. Папа Іван Павло II розуміє виховання до свободи як формування у молодій людини здатності до вибору цінностей, адже, як бачимо в Посланні до молоді, людина через вибір цінностей визначає і формує свою людяність, а будь-яке відхилення від цього принципу і вступ на шлях спонтанності веде до поневолення ¹⁴⁴. Папа застерігає молодь передусім від ілюзії свободи без жодних обмежень. Це може призвести до більшого контролю над людиною, недієздатності та підкорення чарам матеріалістичного споживання ¹⁴⁵. На думку Папи, ця свобода повинна ґрунтуватися на найвищих моральних і релігійних принципах, інакше людина легко стає здобиччю маніпуляцій і поневолення різними силами під приводом більшої свободи ¹⁴⁶. Втеча від використання власної свободи для того, щоб зрозуміти правду про себе і своє існування, наражає молоду людину на небезпечний вплив механізмів соціальної адаптації, що призводить більше до підкорення, ніж до раціонального використання власної свободи ¹⁴⁷.

Орієнтація на свободу пов'язана з іншою людською здатністю – орієнтацією на відповідальність. Для Папи Івана Павла II відповідальність – це

¹⁴² Podręcznik pokolenia JP2. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Leżnicy. Poznań : Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, 2008. P. 324.

¹⁴³ Там само. P. 70.

¹⁴⁴ Папа Іван Павло II. Лист до молоді всього світу з нагоди Міжнародного року молоді, 31 березня 1985 року. Parati semper (Завжди вірний). URL: <http://www.kerygma.pl/papize/388-parati-semper> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁴⁵ Podręcznik pokolenia JP2. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Leżnicy. Poznań : Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, 2008. P. 324.71.

¹⁴⁶ Там само. P. 31.

¹⁴⁷ Там само. P. 70.

здатність відповідати волею на цінності та заради цінностей. Для людини вона має переважно моральний вимір ¹⁴⁸. Це як особиста відповідальність (за життя, за його майбутній вигляд, за його цінності), так і соціальна відповідальність (за формування справедливості, морального порядку, власної сім'ї та соціального оточення, за спільне благо) ¹⁴⁹. Папа застерігає молодь від дезертирства від відповідальності, втечі в швидкоплинні задоволення, в ілюзорний світ алкоголю і наркотиків, в сексуальне життя, позбавлене будь-яких почуттів, у світ насильства і цинізму ¹⁵⁰. Відповідальність за цінності – це процес, поступове дорослішання. Тому виховання має бути спрямоване на формування людини, яка є відповідальною як за себе, так і за суспільство.

У кожній молодій людині зароджується також потреба в любові, яка часто реалізується в шлюбі, в сімейному житті. Любов – це свідоме рішення волі, вихід назустріч іншій людині, відсторонення від себе, щоб любити до кінця безкорисливо ¹⁵¹. Любов не може бути зведена лише до того, що ми відчуваємо. Вона має, за словами Папи, глибше коріння, яке лежить в духовному «я» людини, в її розумі і волі ¹⁵². Любов, таким чином, має персоналістичну форму, оскільки стосується особи, і тому необхідно стверджувати її трансцендентну і надспоживчу цінність. Звідси випливає постулат, що закликає виховувати молодь у любові. Любові можна навчити прикладом, свідченням, але передусім через посилення на «кодекс любові», яким є Євангеліє ¹⁵³. У цій перспективі виховання любові полягатиме у формуванні установок на розуміння того, що людина є особистістю з власною гідністю і власним духовним життям, яке виходить за межі матеріального світу. Любов, на думку Папи Івана Павла II, є даром серця, але водночас великим завданням, яке слід виконувати для іншої людини та разом з нею ¹⁵⁴. Папа заохочує відкривати цю любов, але передусім

¹⁴⁸ Podręcznik pokolenia JP2. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Lednicy. Poznań : Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, 2008. P. 70.

¹⁴⁹ Там само. P. 26.

¹⁵⁰ Там само. P. 117-118.

¹⁵¹ Там само. P. 55.

¹⁵² Там само. P. 66.

¹⁵³ Там само. P. 76.

¹⁵⁴ Там само. P. 27.

навчати молоде покоління любити, приймаючи іншого, даючи свідчення відкритості і, перш за все, посилаючись на любов, яку Бог дарує людині ¹⁵⁵.

Бути педагогом сьогодні, в часи постмодернізму та морального релятивізму, – це не лише особистий життєвий вибір, але й відповідальне завдання, яке потребує допомоги та постійної підтримки з боку всіх освітніх установ влади та церковних спільнот ¹⁵⁶.

Питання освіти привертає увагу також і Папу Венедикта XVI від самого початку його понтифікату. Саме завдяки ініціативі цього Папи, почали все частіше звертати увагу на нові освітні виклики. Питання освіти не може бути вирішене без заглиблення в сучасні антропологічні проблеми, які безпосередньо пов'язані з місією Церкви, з тієї причини, що між освітою та євангелізацією можна розпізнати важливий зв'язок. Папа стверджує, що без освіти не може бути тривалої і глибокої євангелізації, не може бути зростання і дозрівання, і, нарешті, не може бути певного процесу зміни ментальності та культури ¹⁵⁷. Відповідно до вчення Папи Івана Павла II, Папа Венедикт XVI вважає євангелізацію молодих поколінь першочерговим завданням. Кожен Світовий День Молоді є відчутним доказом того, що Церква має особливу турботу про молодь, шукає її і хоче зустрітися з нею, щоб передати красу бути учнями Христа.

У чому ж, на думку Папи Венедикта XVI, полягають джерела кризи сучасної освіти в епоху постмодернізму? Папа пов'язує цю кризу зі зростаючими труднощами передачі молодому поколінню фундаментальних цінностей людського існування і найважливіших принципів поведінки, пояснюючи, що це практично процес, якого важко уникнути в суспільстві і культурі, які занадто часто засновані на релятивізмі та суб'єктивізмі, установках, що стали чимось на зразок догми ¹⁵⁸. У суспільстві постійних змін, яке відкидає посилення на

¹⁵⁵ Папа Іван Павло II. Лист до молоді всього світу з нагоди Міжнародного року молоді, 31 березня 1985 року. *Parati semper* (Завжди вірний). URL: <http://www.kerygma.pl/papieze/388-parati-semper> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁵⁶ Концепція освіти у вченні Івана Павла II - потреба нашого часу. URL: <http://surl.li/gwduk> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁵⁷ Папа Венедикт XVI. Лист Святішого Отця до учасників XXVI Генеральної Капітули Салезіян, 1 березня 2008 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/letters/2008/documents/hf_ben-xvi_let_20080301_capitolo-salesiani.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁵⁸ Папа Венедикт XVI. Промова на відкриття конференції римської дієцезії в базиліці Сан-Джованні-ін-Латерано. URL: <http://surl.li/gwdyp> (дата звернення: 06.05.2023).

цінності, що об'єднують людей, у суспільстві, яке відкидає існування універсальної істини, замінюючи її плюралізмом різноманітних думок, сам процес виховання стає дуже складним, майже неможливим. Відбувається щось тривожне, бо, як багато хто помічає, старше покоління не в змозі впоратися з вихованням молодого покоління. Існує поширена ментальність, яка прославляє ідею, що свобода означає вільність від усіх зв'язків. Ця криза зачіпає і сім'ю, яка є місцем формування нових поколінь. Позиція молоді «все і зараз», нехтування батьками своїх обов'язків, їхня відсутність у житті підростаючої людини породжує занадто поблажливе ставлення до молодих людей, що робить майже неможливими здорові стосунки виховного характеру. Папа також додає, що самі вихователі, здається, перебувають у кризі, не до кінця розуміючи, в чому полягає їхня місія і яку роль вони повинні відігравати в сучасному суспільстві ¹⁵⁹. Не слід також забувати, що освітні відносини є зустріччю двох свобод, а сама християнська освіта є процесом, в якому формулюється автентична людська свобода ¹⁶⁰.

Папа підкреслює, що коли молоді люди відчують, що їх поважають і шанують їхню свободу, навіть якщо вони все ще представляють себе вразливими особами, яким також бракує певної сталості, це не означає, що їм бракує відкритості до вимог, які до них ставлять ¹⁶¹. Освітняни повинні серйозно ставитися до сумнівів і запитань молоді, як на екзистенційному рівні, так і тих, що впливають з діалогу розуму і віри. У цілісному вихованні особи Папа наполягає на знаходженні правильного балансу між свободою і дисципліною. Без щоденного виконання правил поведінки та співжиття між людьми неможливо сформувати характер людини, готової долати життєві труднощі та приймати остаточні рішення ¹⁶². Таким чином, справжнє виховання, перед

¹⁵⁹ Папа Венедикт XVI. Промова на відкриття конференції римської дієцезії в базиліці Сан-Джованні-ін-Латерано. URL: <http://surl.li/gwdyp> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶⁰ Папа Венедикт XVI. Промова на відкриття конференції римської дієцезії в базиліці Сан-Джованні-ін-Латерано. URL: <http://surl.li/gwdyp> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶¹ Папа Венедикт XVI. Промова на відкриття конференції римської дієцезії в базиліці Сан-Джованні-ін-Латерано. URL: <http://surl.li/gwdyp> (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶² Папа Венедикт XVI. Лист до єпархії та міста Риму про невідкладне завдання формування нових поколінь. Рим, 24 липня 2008 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/letters/2008/documents/hf_ben-xvi_let_20080121_educazione.html (дата звернення: 06.05.2023).

обличчям певної крихкості, яку молодь демонструє з психологічного боку, повинно певним чином стимулювати молоду людину, давати їй відвагу для прийняття остаточних рішень ¹⁶³.

Папа Венедикт XVI демонструє велике вміння спілкуватися з молоддю. На це, безумовно, впливає те, що він багато років був університетським професором. Його думка про сучасну молодь надзвичайно конструктивна. Він висловлює переконання, що необхідно допомогти молодим людям оцінити всі ті багатства, які вони мають в собі: динамізм, прагнення до чогось позитивного в житті. Молоді люди мають в собі велике бажання шукати Бога. Юнацтво хоче знати, чи Він існує і чи має щось важливе сказати йому. Ось чому з таким ентузіазмом Папа Венедикт XVI також взявся за завдання виховання молодих поколінь, продовжуючи проведення Світових Днів Молоді ¹⁶⁴. З цієї нагоди він звернув увагу на дуже важливий елемент у роботі з молоддю: прийняття того, що він назвав «здоровою провокацією» з боку молодої людини. Відкритість вихователів до цієї провокації може відродити в них самих ентузіазм і пошук нових способів на шляху євангелізації та формування молодої людини ¹⁶⁵. Папа, однак, зазначає, що у випадку з педагогом, слідування цьому виклику пов'язане з наявністю авторитету, який народжується через свідчення власного життя. Це має набагато більше значення, коли йдеться про виховання у вірі, про прийняття єдиного авторитету, яким є Христос.

Святіший Отець вважає, що виховання нових поколінь вимагає залучення всієї християнської спільноти на парафіяльному, єпархіальному та регіональному рівнях. Це позиція, яка явно суперечить індивідуалізму, на якому так часто наголошує сучасна медіа-культура. Однак, на думку Папи Венедикта XVI, найбільш відповідним середовищем для виховання дітей

¹⁶³ Папа Венедикт XVI. Промова на IV Національній конференції Церкви в Італії. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20061019_convegno-verona.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶⁴ Папа Венедикт XVI. Зустріч Святішого Отця Венедикта XVI зі священниками єпархії Альбано, 31 серпня 2006 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20060831_sacerdoti-albano.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶⁵ Папа Венедикт XVI. Звернення до Єпископської Конференції Німеччини, 24 серпня 2005 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050818_welcome-germany.html (дата звернення: 06.05.2023).

та молоді є сім'я. Вона розглядається не стільки в соціологічному, скільки в антропологічно-богословському вимірі. Це основна клітинка суспільства, в якій батьки стають першими вихователями, прагнучи, щоб у сім'ї молода людина засвоювала людські та християнські цінності. Папа підкреслює, що саме в сім'ї діти вчаться солідарності поколінь, поваги до правил, прощення іншого і відкритості до іншого ¹⁶⁶.

Сучасна освіта переживає кризу. Прославлення суспільства споживацтва, пропаганда тілесності, порушення ієрархії цінностей, хибні моделі та бачення життя, відсутність діалогу та особистої зустрічі з педагогом, виховання, яке сприймається з точки зору «вимірюваного продукту», призводять до краху або відмови від зусиль, спрямованих на справжнє виховання молодого покоління. Бачення Папи Івана Павла II та Папи Венедикта XVI щодо виховання молодшої особи можна синтетично охарактеризувати наступним чином ¹⁶⁷:

- Освіта вимагає розуміння того, ким є людина, знання її антропологічних основ;
- Папа Іван Павло II та Папа Венедикт XVI дивляться на людину-дитину крізь призму її онтологічного зв'язку з Богом. З цієї причини освіта не може абстрагуватися від релігійного і духовного виміру;
- Пошук істини та усвідомлення молодшої особи трансцендентного сенсу істини дає можливість розгледіти правильну ієрархію цінностей та розрізняти добро і зло.
- У вихованні не можна абстрагуватися від формування совісті й звернення до цієї совісті як до коду автентичних цінностей, які є основою справжньої людини.
- Освіта звертається до серця молодшої людини, відкриваючи їй світ цінностей, особливо релігійних і трансцендентних, через які молода людина формує власну людяність.

¹⁶⁶ Папа Венедикт XVI. Звернення до влади регіону Лацио та міста та провінції Рим, 14 січня 2011 р. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/lacjum_14012011.html (дата звернення: 06.05.2023).

¹⁶⁷ Stańkowski B. Jan Paweł II i Benedykt XVI o wychowaniu i duchowym rozwoju młodzieży. *Pedagogika społeczna*. 2015. Nr. 1 (55). P. 87.

- Освіта – це стосунки, зустріч двох свобод, і тому існує потреба необхідності, з одного боку, поважати свободу молодого людини, а з іншого – ставити вимоги, показувати нові горизонти цінностей, моделей та ідеалів, до яких молода людина має можливість рухатися.

- Освічена людина сприймається обома папами в персоналістичному ключі, як вільна особа, відповідальний протагоніст, здатний будувати власне майбутнє, відкритий на надприродну любов і любов, що походить від іншої людини. Ця протагоністичність має також виражатися в зусиллі самовиховної праці над собою з метою досягнення інтеріоризації, прийняття позиції відповідального конструювання свого *humanum* (людського).

3.2. Процедура проведення та аналіз результатів експериментального дослідження

Розуміння духовності значною мірою визначається знанням предмета, багатством і різноманітністю досвіду в цій сфері. З проведених досліджень випливає, що вона розглядається по-різному: як стосунки з Богом, живі та особисті; перебування в Ньому та життя за Його вченням; як щось, що відноситься до площини релігії та віри; до переконань; як щось, що несе в собі кожна людина; як сфера емоцій, пов'язана вищими цінностями.

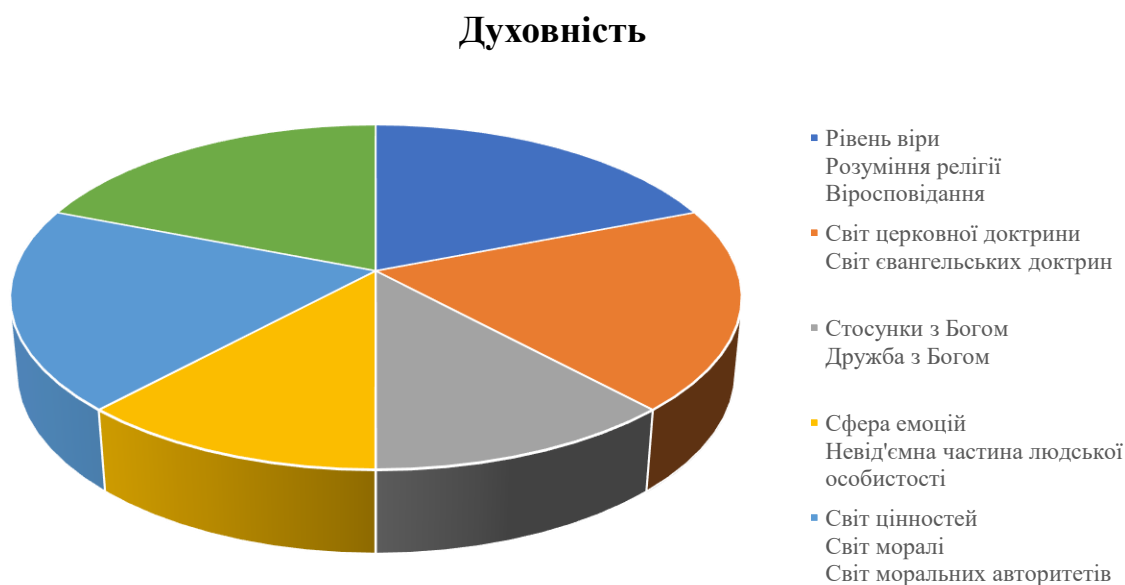
Християнська духовність, з іншого боку, розуміється як духовність, яка погоджується з християнством, поважає певні цінності, пов'язані з Ісусом Христом. Духовність вимагає певних зобов'язань, докладання зусиль, щоб зрозуміти її і втілити на практиці, як стверджує Христина: «Я дотримуюся певної віри, але не так, що час від часу, а я повністю розумію цю релігію, але я практикую, як можу, щоб удосконалюватися, і не так, щоб практикувати в негативному сенсі, а в позитивному, я відчуваю, що Бог мені не чужий, я відчуваю себе другом Бога».

Духовність наближає людину до Творця, який стає близькою і рідною людиною. Для Андрія це доповнення до нашої щоденної рутини дозволяє нам функціонувати в суспільстві та знаходити час для реалізації себе на більш глибокому рівні. Це допомагає нам збалансувати нашу увагу між тим, що існує в сьогоденні, й тим, над чим ми хочемо працювати. Ці переживання, думки та зустрічі з іншими людьми створюють психічну сферу, яка дає нам відчуття мети та балансу в житті. Ця духовна перспектива також дозволяє нам вірити, що все відбувається не просто так і має певну мету. Це складно визначити, але це важливий аспект нашої людської сутності.

Для Андрія духовність доповнює життя, але він не може дати йому повного тлумачення. На думку респондентів, духовність дає можливість надати життю повнішого виміру, стабільності, осмисленості та мети. Усі пропозиції щодо розуміння цього терміну молоддю представлені у діаграмі нижче.

Андрій вважає, що духовність є цінним доповненням до життя, але йому важко дати їй повне визначення. З іншого боку, респонденти відчують, що духовність додає їхньому життю глибини, стабільності, значущості та спрямованості. Різні інтерпретації духовності молодими людьми проілюстровані на діаграмі нижче.

Діаграма 1. Розуміння молодими людьми поняття духовності.

Завдяки дослідницьким роботам та аналізу зібраних даних ми змогли класифікувати способи розуміння молодими людьми духовності на шість окремих груп.

1. Духовність, що ототожнюється з вірою;
2. Духовність як сукупність правил і норм;
3. Духовність як стосунки;
4. Духовність як повсякденне життя;
5. Духовність як сфера розвитку;
6. Духовність як ототожнення з мораллю.

До першої категорії належать: площина віри, розуміння релігії та практика віри; до другої – світ церковних доктрин та світ євангельського вчення. Третю формують стосунки з Богом і дружба з Ним. Четверта – це зустрічі з іншими людьми, життєвий досвід і глибокі роздуми. П'ята категорія – це сфера емоцій і невід'ємна частина людської істоти. Остання категорія складається із світу цінностей, моралі, моральних авторитетів.

З проблемою розуміння духовності серед підлітків пов'язане питання інтерпретації її функцій в житті людини. Результати дослідження представлені на діаграмі нижче.

Діаграма 2. Інтерпретація молодими людьми функції духовності.

Проаналізувавши результати дослідження, ми змогли визначити шість ролей, які відіграє духовність у житті людей.

1. Функція смислоутворення, яка допомагає знайти і надати сенс життю, а також відповісти на питання «для чого я живу?»
2. Спрямовуюча функція, яка допомагає ставити цілі та усвідомлювати сенс життя, а також відповідати на питання «куди я йду?»
3. Стабілізуюча функція, яка забезпечує відчуття безпеки, задовольняє базові соціальні потреби, такі як прийняття, приналежність і стосунки.
4. Орієнтаційна функція, яка вказує шлях і засоби для досягнення мети і сенсу життя та відповідає на питання «де я є?»
5. Інтегративно-доповнююча функція, яка інтегрує особистість та всі виміри життя і відповідає на питання «хто я?»
6. Нормативна функція, яка визначає принципи і норми, за якими необхідно жити, щоб досягти життя вічне.

З'ясування функції духовності в житті людини свідчить про те, що молода людина має багатий досвід в цій сфері.

Духовний досвід – це багатогранне явище, що розвивається. Марія сприймає його як перехід від зосередження на емоціях до перебування в Бозі серед труднощів, де емоції більше не є центральними. Анастасія, навпаки, розглядає його як інтерпретацію життєвих подій через призму віри, в якій виражається воля Бога. Григорій називає цей досвід дією і присутністю Бога в житті, а Надія згадує реколекції, де інші відчували фізичну присутність Бога. Для Олі дотримання християнських принципів дає можливість відчутти Божу присутність у повсякденному житті як дар і благодать. Іван поділяє подібну точку зору, вбачаючи в духовному досвіді усвідомлення Божої присутності, яка не обов'язково проявляється у видимих формах чи одкровеннях. Для Володимира духовний досвід – це унікальна зустріч з Богом, яка набуває різних форм, і кожна людина сама визначає свій підхід до спілкування з Ним в спільноті.

Роздуми респондентів про духовний досвід представлені на діаграмі нижче.

Діаграма 3. Розуміння підлітками духовного досвіду

Проведене експериментальне дослідження виявило шість категорій духовного досвіду в житті молодшої людини:

1. Духовний досвід як ініціатива Бога;
2. Духовний досвід як безпосередній контакт з Богом;
3. Духовний досвід як інтуїція;
4. Духовний досвід як прагматизм;
5. Духовний досвід як відкриття Бога у повсякденному житті;
6. Духовний досвід як парадигма погляду на реальність.

Шість категорій духовного досвіду, визначених у дослідженні, такі: перша охоплює Божий дар, благодать і волю. Друга включає фізичне відчуття зустрічі з Богом. Третя категорія пов'язана з усвідомленням Божої присутності. Четверта стосується дотримання християнських принципів. П'ята категорія пов'язана з проявом Божої дії та присутності у повсякденному житті. Остання категорія передбачає погляд на життєві події через призму віри.

Метою дослідження було використання інноваційних форм і методів для збагачення християнської духовності підлітків. Респонденти згадували багато способів її переживання, стверджуючи, що вона присутня у всіх сферах життя: участь у житті Церкви, у богослужіннях, релігійних подіях, співі під час літургій, музиці, катехизації. Важливу роль тут відіграють християнські книги, преса, медіа, а також читання Святого Письма. Як скаже Денис: «можна пізнати і пережити Господа Бога, читаючи Святе Письмо або якесь читання, пов'язане з духовністю». Це також підкреслює і Нестор: «Почало працювати читання, спочатку це були книги Святішого Отця, вони вплинули на мене, і я почав читати ці книги, потім я почав читати книги художні, духовні і тому подібне, я також почав читати деякі енцикліки, хоча, можливо, це було більше під час навчання, тому що деякі з них були пов'язані з моєю сферою навчання. Гадаю, я також читав книжки, які були просто пов'язані з якимось світом цінностей, чи то християнських, чи принаймні морально близьких до якогось християнського ідеалу, а також читав католицьку пресу, деякі інші щотижневики, чи щось подібне».

Респонденти також згадують молитву як спосіб переживання духовності. За словами Михайла, це починається вже з перших вивчених молитов: «Коли йдеться про приватний, більш духовний досвід, то це молитва, я б сказав, досить традиційна молитва, така, якої батьки вчать дитину вдома, а потім, як вона виглядає, ви знаєте, що ця молитва змінюється з віком, вона починає доростати до чогось більшого». Соломія уточнює, кажучи, що духовний досвід можливий через молитву або мої власні різні розмови з Богом, тому що молитва – це розмова від щирого серця, не такі «поплескування», а щира розмова, як з другом, згадуючи свої печалі, жалі, і навіть найкращі дні, коли щось виходило, я маю на увазі навіть молитву через окремі події, які відбуваються, крок за кроком, я це помічаю. «Природа також постає в цьому контексті, і передусім гори, адже можна відчувати таке захоплення всім творінням, яке можна бачити, милуватися, Хтось, мабуть, створив це», – зазначає Віталій.

«Більшість тверджень про те, як християнська духовність переживається, стосуються інших людей, яких Бог використовує, що впливають на нас. Це може відбуватися різними способами: окремі слова інших, коли хтось говорить, це є свідчення, також під час Літургії, коли священник говорить проповіді, щось таке, що мене зачіпає, зацікавлює, це теж важливо, тому що Бог діє не тільки через слово Боже, святих людей, а й у повсякденному житті», – стверджує Анна.

Катехетичні зустрічі також вказують на можливість спілкування з іншими людьми через благодійні акції та участь у волонтерській роботі, де в особливий спосіб, розділяючи з іншими їхні страждання чи слабкості, ми переживаємо християнство та досліджуємо духовний вимір людського життя. Іншим таким місцем для респондентів є паломництва, які також дають можливість зустрітися з іншими, часто в складних умовах, відзначаючи, перш за все, час молитви і роздумів про віру, іноді єдиний в році, як сказала Віра: «Паломництва завжди є точкою опори і якимось елементом протягом року, і тут, наприклад, окрім волонтерства, я не маю іншої справи, яку б я робила в духовному плані, що я роблю з точки зору моєї духовності, на цей момент».

Для всіх респондентів важливим місцем переживання християнської духовності і навчання правд християнської віри є релігійна спільнота, в якій вони колись перебували або перебувають. Отець Андрій під час нашої катехетичної зустрічі сказав: «На мою думку, ця спільнота надає мені безліч переваг, таких як можливість ділитися ідеями, спільним досвідом та проблемами, що було неймовірно цінним для мене. Більше того, це пробудило в мені бажання продовжувати досліджувати духовність та нові інноваційні форми її перетачі і шукати мудрості від проникливих людей та цінних джерел. Я розумію, що цей пошук знань – це те, що я маю здійснювати самостійно, а не чекати, що мені принесуть їх на тарілочці».

Зустріч з іншою людиною, яка вірить і ділиться цією вірою з іншими, зміцнює духовність і дозволяє їй розвиватися, а також дає можливість наново відкрити себе у ставленні до Бога і встановити з Ним дружбу. На запитання про те, як Бог поводить з людьми і як Він діє, Надія відповіла: «Я думаю, що Він

використовував багатьох людей, передусім друзів, Він також використовував передусім спільноту, в якій я познайомилася з людьми, а також спільноту, де я зустрічала людей, можливо, не з однаковими переконаннями, але в спільноті у нас була одна мета – пізнати Бога, і саме це зблизило мене з Ним».

Відповіді респондентів щодо способів переживання християнської духовності представлені на діаграмі нижче.

Діаграма 4. Способи, якими респонденти відчують християнську духовність.

Способи пережиття християнської духовності

Провівши дослідницькі роботи та аналізуючи зібрані дані, ми змогли виокремити шість різних категорій, які ілюструють, як молоді люди переживають християнську духовність.

1. Досвід через літургійне святкування;
2. Досвід через Божий народ;
3. Досвід через християнську формацію;
4. Досвід через духовне читання;
5. Досвід через красу сотвореного світу;
6. Досвід через альтруїзм.

Один із способів класифікувати досвід християнської духовності серед підлітків, виявлений у ході дослідження, полягає у поділі на шість категорій. Перша категорія включає такі види діяльності, як відвідування Літургії, участь у богослужіннях, залучення до релігійних практик та спів на богослужіннях. Друга категорія стосується досвіду, пов'язаного з іншими людьми, церковним життям, приналежністю до спільноти та участю в паломництвах. Третя категорія включає в себе досвід читання Святого Письма, молитви та катехизації. Четверта – пов'язана з досвідом християнської духовності через книги, фільми та інші форми медіа. П'ята категорія включає досвід духовності через музику і природу. Остання ж включає в себе досвід волонтерства, участь в благодійній діяльності.

Різні категорії та їхній зміст допомагають нам зрозуміти різні способи переживання християнської духовності в підлітків під час катехизації. Важливо зазначити, що стосунки між віруючою людиною і Богом є особистими і стають можливими завдяки благодаті Христа. Власне кажучи, духовно-моральне життя існує лише тоді, коли охрещена людина вільно відповідає Богові вірою, надією та любов'ю.

Папа Франциск у своєму заклику *Evangelii gaudium* (Радість Євангелія) застерігає, що духовне життя не слід плутати з деякими релігійними моментами, які приносять певне полегшення, але не наближають до зустрічі з іншими, до участі у світі, до євангелізації ¹⁶⁸.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що християнська духовність задовольняє всі основні потреби і бажання для нормального функціонування у світі, а також реалізує найглибші прагнення та ідеали. Вона дає відчуття ідентичності та зв'язку зі світовою історією, надаючи людині можливість творити позитивні зміни. Християнська перспектива вічного життя дає напрямок і мету будь-якій діяльності та прийняттю рішень, надаючи їм морально-етичної значущості та сприяючи гармонійному й осмисленому життю.

¹⁶⁸ Папа Франциск. Апостольське післясинодальне послання *Evangelii gaudium* – Радість євангелія. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrici/nauka_cerkvy/1815-evangelii-gaudium-radst-yevangelya.html (дата звернення: 06.05.2023).

Результати дослідження вказують на те, що християнська духовність дозволяє людям відкрити правду про себе, світ та інших, що може призвести до зрілих і братерських стосунків. Вона допомагає людям визначити важливі цінності та досягти їх, тим самим дозволяючи їм відчувати почуття повноти життя та гармонії. Крім того, катехизація мотивує інтелектуальний і фізичний розвиток, надаючи людям можливість зрозуміти і прийняти себе та інших. Найважливіше те, що християнський духовний досвід приносить радість і мир людям у світі, сповненому хаосу, невизначеності та небезпек, оскільки вони знають, що вони не самотні та можуть отримати підтримку і допомогу від Бога.

3.3. Методичні рекомендації щодо організації духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі

Останніми роками дедалі більше визнається важливість духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Парафіяльна спільнота слугує місцем духовного становлення і зростання, допомагаючи підліткам розвивати почуття ідентичності, мети та етичних цінностей. Однак організація духовно-морального виховання вимагає методологічного підходу, який враховує специфічні потреби та виклики підлітків.

Процес становлення й життєдіяльності українського суспільства та особистості значною мірою залежить від духовно-морального виховання, а могутність, процвітання і державна безпека незалежної України – від духовно-морального й інтелектуального стану громадянського суспільства ¹⁶⁹.

В Україні нормативно-правову базу духовно-морального виховання становлять насамперед Закон України «Про освіту» та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Ці закони гарантують право релігійних організацій здійснювати духовно-моральне виховання та засновувати релігійні

¹⁶⁹ Методичні рекомендації щодо викладання курсів духовно-морального спрямування в 2018-2019 н. р. URL: <http://surl.li/gwddf> (дата звернення: 06.05.2023).

навчальні заклади. Крім того, Українська греко-католицька церква має власні нормативні акти та методичні рекомендації щодо організації духовно-морального виховання, які надають додаткові вказівки щодо здійснення цього виду освіти в парафіяльному середовищі.

Методичні рекомендації щодо організації духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі можна вивести з сучасних досліджень у галузі психології, педагогіки та соціології. Одним із ключових висновків є важливість інтеграції духовно-морального виховання в загальний розвиток підлітків, оскільки доведено, що воно позитивно впливає на їхнє психічне здоров'я, соціальні стосунки та загальне благополуччя. Для досягнення цієї інтеграції рекомендується застосовувати цілісний підхід, який враховує індивідуальні потреби, інтереси та сильні сторони кожного підлітка. Це означає надання різноманітних можливостей для духовно-морального виховання, спрямованих на різні аспекти їхнього розвитку, такі як когнітивний, емоційний, соціальний та моральний.

Наступні методичні рекомендації можуть допомогти організувати ефективне духовно-моральне виховання підлітків у парафіяльному середовищі:

1. Розуміння потреб підлітків: Першим кроком в організації духовно-морального виховання є розуміння потреб і проблем підлітків. Священнослужителі парафії повинні провести оцінку потреб і визначити сфери, в яких підлітки потребують підтримки та керівництва. Це можна зробити за допомогою опитувань, фокус-груп та індивідуальних бесід.

2. Включення інтерактивних та цікавих заходів: Підлітки найкраще навчаються, коли вони беруть участь в інтерактивних і змістовних заходах. Парафіяльним лідерам слід включати в програму такі види діяльності, які дозволяють обговорювати, роздумувати і практично застосовувати духовні та моральні цінності. Це можуть бути групові дискусії, рольові ігри, проєкти суспільної праці та духовні реколекції.

3. Підкреслення важливості особистих стосунків з Богом: Духовно-моральне виховання – це розвиток особистих стосунків з Богом. Парафіяльні

священники повинні підкреслювати важливість молитви і заохочувати підлітків розвивати власні духовні практики. Вони також повинні надавати підліткам можливість брати участь у літургійних святкуваннях.

4. Інтеграція технологій: Підлітки є «цифровими нащадками» і звикли використовувати технології у своєму повсякденному житті. Парафіяльні лідери повинні включати технології у свої програми духовно-морального виховання, наприклад, через онлайн-ресурси, соціальні мережі та мобільні додатки. Однак важливо переконатися, що технології використовуються таким чином, щоб доповнювати і посилювати досвід духовно-морального виховання, а не замінювати його.

5. Партнерство з батьками та сім'ями: Батьки і сім'ї відіграють вирішальну роль у духовному і моральному розвитку підлітків. Священники повинні залучати батьків і сім'ї до виховного процесу, надаючи їм ресурси і підтримку, наприклад, проводячи батьківські курси та сімейні реколекції. Вони також повинні регулярно спілкуватися з батьками і надавати їм можливість брати участь у духовному становленні їхньої дитини.

Організація духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі вимагає методологічного підходу, який враховує специфічні потреби та виклики підліткового населення. Ефективні програми духовно-морального виховання мають включати інтерактивні та цікаві заходи, підкреслювати важливість особистих стосунків з Богом, інтегрувати технології та співпрацювати з батьками та сім'ями. Завдяки ретельному плануванню та реалізації, підлітки можуть отримати необхідні інструменти, щоб орієнтуватися в життєвих викликах і зростати у вірі та моральних принципах.

Третій розділ нашої роботи призначений експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. В цьому висновку ми підсумовуємо основні висновки, які можна зробити на основі проведеного експерименту. Педагогічні умови духовно-морального виховання, створюють сприятливе середовище для

формування духовних та моральних цінностей підлітків. Вони включають у себе використання інноваційних методів, розробку програм та співпрацю з сім'єю.

Процедура проведення та аналізу результатів експериментального дослідження дозволила оцінити ефективність застосування педагогічних умов у практичній діяльності. Результати підтвердили, що правильно підібрані педагогічні умови можуть значно покращити духовно-моральне виховання підлітків.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі виконано теоретичний аналіз та розроблено новий підхід до розв'язання проблеми духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі за допомогою інноваційних технологій. Результати проведеного дослідження свідчать про досягнення поставленої мети й ефективне рішення поставлених завдань, що дозволило зробити наступні висновки.

Проаналізовано науково-педагогічну, навчально-методичну літературу та нормативно-правові документи, з'ясовано, що в сучасних умовах існує необхідність посилення уваги до духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі за допомогою інноваційних технологій. Зазначено, що перед нами стоїть завдання вдосконалити цей процес, враховуючи все нові й нові виклики та зміни у суспільстві.

Вивчення наукових джерел підтверджує, що інноваційні технології можуть ефективно сприяти покращенню духовно-морального виховання. Сучасна молодь взаємодіє з технологіями щодня, тож їх використання в освітньому процесі може спричинити значний позитивний ефект.

У результаті аналізу наукової літератури досліджено сутність та особливості духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Встановлено, що ці соціальні умови мають свої специфічні аспекти, які впливають на формування духовних та моральних цінностей підлітків. Це відкриває нові можливості для подальших досліджень та розробки стратегій духовно-морального виховання, приділяючи увагу особливим вимогам та умовам парафіяльного середовища.

Доведено, що інноваційні форми й методи духовно-морального виховання підлітків є великим аспектом сучасного виховного процесу. Вони можуть залучити підлітків до активної участі у виховних заходах та розвивати свої духовні та моральні якості в цікавіший та ефективніший спосіб. Використання форм і методів дистанційного навчання також має велике значення, особливо в умовах сучасного інформаційного суспільства. Дистанційні методи дозволяють

надати доступ до досягнення духовно-морального виховання навіть у віддалених регіонах, що розширює можливості цієї цілі. Роль сім'ї в процесі духовно-морального виховання підлітків є фундаментальною. Сім'я є первинним середовищем, де формуються цінності, віра та моральні переконання підлітків.

Отже, співпраця між парафіяльним середовищем та сім'єю є ключовою для успішного виховання. Запропоновано важливі відомості та методичні рекомендації щодо духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі. Висвітлено інноваційні підходи, дистанційні методи та роль сім'ї в цьому процесі, які можуть бути корисними для практиків, вчителів, психологів та інших фахівців, які працюють у сфері виховання підлітків у церковному оточенні.

Розглянуто методологічні засади, що охоплюють інноваційні форми й методи виховання, з особливим акцентом на роль сім'ї у виховному процесі. Інтеграція дистанційного навчання та інших технологічних модальностей постає як ключовий елемент ефективного впровадження духовно-морального виховання в парафіяльному контексті.

Методологія дослідження включає в себе експериментальну оцінку ефективності педагогічних умов, що дає змогу отримати цінну інформацію про найефективніші підходи до формування морально-духовного розвитку молоді особистості. Методологічні рекомендації, запропоновані в цьому дослідженні, виходять за межі теоретичних постулатів, пропонуючи практичні вказівки для фахівців у галузі освіти, психології та душпастирства, зокрема тих, хто займається вихованням підлітків у церковному контексті.

Аналіз результатів експериментального дослідження доводить, що виважено підібрані педагогічні умови мають значний позитивний вплив на духовно-моральне виховання підлітків. Ці умови охоплюють інноваційні методики, розробку навчальних програм та спільну роботу з сім'єю. Ретельне вивчення експериментального протоколу та аналізу підкреслює практичну застосовність висновків дослідження, що є основою для майбутніх наукових пошуків та практичних впроваджень у сфері виховання молоді.

Проведене дослідження духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі охоплює теоретичні засади, нормативно-правові рамки та емпіричну перевірку. Синтез думок різних Понтифіків збагачує теоретичне підґрунтя, підкреслюючи центральне місце співпраці сім'ї та парафії у формуванні підлітків. Поєднання традиційної мудрості з сучасними технологічними методами та інноваційними освітніми підходами робить це дослідження цінним ресурсом для практиків, педагогів та дослідників, які працюють у динамічній сфері виховання підлітків у церковному середовищі. Подорож цим академічним дискурсом не лише розширює наше розуміння духовно-морального виховання, але й спонукає майбутніх науковців заглибитися у багатогранну сферу формування молоді.

Загалом у магістерській роботі враховано праці Папи Івана Павла II, Венедикта XVI та Франциска, що забезпечує міцне теоретичне та практичне підґрунтя для дослідження. Також наголошено на важливості сім'ї у формуванні підлітків, наголошено на необхідності спільних зусиль родини та парафіяльної спільноти у духовно-моральному вихованні молоді. Результати цього дослідження дають цінне уявлення про ефективне здійснення духовно-морального виховання підлітків у парафіяльному середовищі та мають важливе значення для майбутніх досліджень і практичної діяльності у сфері формації молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостольський лист Папи Франциска Давнє служіння. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/37317> (дата звернення: 08.10.2022).
2. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 8–11
3. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
5. Богуш А.М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : збірник наукових праць*. Київ, 2000. Кн.1. С.18–23.
6. Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива : монографія. Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. 162 с.
7. Буела К. М. Молодь у третьому тисячолітті. Львів : Добра книжка, 2009. 383 с.
8. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 340 с.
9. Ващенко Г.Г. Вихованій ідея: підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
10. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді : сучасні аспекти розвитку : монографія. Київ: Генеза, 2009. 384 с.

11. Витяг з постанов та рішень Синоду Єпископів УГКЦ. м. Івано-Франківськ, 31 серпня – 6 вересня 2015 р. Б. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/postanovy-ta-rishennya-synodu-ypyskopiv-ugkc/23400> (дата звернення: 08.10.2022).
12. Витяги з постанов Синодів Єпископів Києво-Галицького Верховного Архiepіскопства УГКЦ. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/postanovy-ta-rishennya-synodu-ypyskopiv-ugkc/23528> (дата звернення: 08.10.2022).
13. Виховання духовності особистості : навчально-методичний посібник / уклали М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 104 с.
14. Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : методичний посібник / під заг. ред. К. І. Чорної. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
15. Виховувати у свободі, правді та любові. Вибрані документи Церкви про католицьку школу, виховання, освіту. Львів : Свічадо, 2017. 576 с.
16. Вишневський О. Г. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. ЗВО. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
17. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
18. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, 1996. 233 с.
19. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 566 с.
20. Гончаренко С. Педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
21. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
22. Гудінг Д. Людина та її світогляд: у пошуках істини і реальності / пер. з англ. під заг. ред. М. А. Жукалюка. Київ : УБТ, 2007. Т.3. 480 с.

23. Гусак П., Кришталь Г., Кука О. Сприяння здоровому способу життя школярів : навч. посіб. для вчителів (7-11 класи). Львів : Колесо, 2013. 192 с.
24. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник для студ. вищ. навч. Закладів. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
25. Дмитришин Н. М. Національне виховання в освітньо-виховних закладах українського чернецтва Галичини (кінець XIX – 30-ті роки XX століття) : автореф. дис. канд. пед. Наук : 13.00.01- загальна педагогіка та історія педагогіки. Рівне, 2011. 21 с.
26. Документ Папської ради соціальних ресурсів. Повідомлення про використання Інтернету в Церкві, його можливості та загрози. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/koscjol_internet_22022002.html (дата звернення: 06.05.2023).
27. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965) : Конституції, декрети, декларації. Коментарі. / пер. з лат. УКУ. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.
28. Дубасенюк А. О. Професійна педагогічна освіта : інноваційні технології та методики : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 564 с.
29. Духовно-моральне виховання особистості : теорія та практика : науково-методичний посібник / за заг. Ред. Л. М. Михайлової. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 250 с.
30. Душпастирський катехитичний poradник. Львів, 2012. 104 с.
31. Єфремова Г. Л. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 444 с.
32. Загальний катехитичний довідник. Львів : Свічадо, 1999. 300 с.
33. Заїченко Г. А., Сагатовський В. М., Кальний І. І. Філософія : підручник. Київ : Вища школа, 1995. 430 с.

34. Зозуляк-Случик Р., Подобінська З. Духовно-моральне виховання підлітків шляхом формування релігійних цінностей. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/2533/1/Zozuliak-Sluchy%20R.B.%2C%20Podobynska%20Z.I..pdf> (дата звернення: 11.09.2022).
35. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
36. Калашник А. К. Загальні методи вивчення предмета «Християнська етика» : навч. мет. посібник. Львів : ЛОІППО, 2003. 192 с.
37. Калуська Л. Абетка чеснот української дитини : Практико-орієнтований збірник методичних матеріалів. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 136 с.
38. Катехетичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи. Львів : Свічадо, 2005. 192 с.
39. Катехетичний правник УГКЦ. Львів : Свічадо, 2013. 80 с.
40. Катехизм Католицької Церкви / Компендіум. Львів : Свічадо, 2020. 208 с.
41. Катехизм Католицької Церкви для молоді. YOUCAT. Львів : Видавництво Святого Павла, 2022. 304 с.
42. Катехизм Католицької Церкви. Жовква : Місіонер, 2002. 722 с.
43. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів : Свічадо, 2012. 344 с.
44. Катехитичний правильник УГКЦ. Львів : Свічадо, 1999. 78 с.
45. Климишин О. І. Психологія духовності особистості: християнсько-орієнтований підхід : моногрфія. Івано-Франківськ : Гостинець, 2010. 440 с.
46. Климишин О. І. Християнсько-психологічні основи духовного розвитку особистості : автореф. дис. док. псих. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2013. 48 с.
47. Климишин О.І. Психологічні особливості розвитку духовності старшокласників у процесі навчання : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / ПНУ ім. В. Стифаника. Івано-Франківськ, 2004. 249 с.

48. Климишин О.І. Християнсько-психологічні основи розвитку духовності особистості. *Психологія особистості*. № 1 (3). 2012. С. 10.
49. Кодекс Канонів Східних Церков. Львів : Місіонер, 1995. 472 с.
50. Конгрегація у справах духовенства. Інструкція. Душпастирське навернення парафіяльної спільноти у служінні євангелізаційної місії Церкви. Київ : КМЦ, 2020. 60 с.
51. Концепція освіти у вченні Івана Павла II - потреба нашого часу. URL: <http://surl.li/gwduk> (дата звернення: 06.05.2023).
52. Копчук-Кашецька М. С. Співпраця школи і сім'ї в морально-духовному вихованні школярів гірського регіону. *Гірська школа українських Карпат. Наукове фахове видання з педагогічних наук*. 2015. №12-13. С.160–162.
53. Копчук-Кашецька М. С. Формування духовних цінностей у сучасного молодшого школяра. *Розвиток особистості молодшого школяра: збірник студентських наукових праць* / за заг. ред. к.п.н., професора В.Д. Хруща. 2014. Вип. 3. С. 109–111.
54. Копчук-Кашецька М., Ткачишин Н. Виховання молоді у парафіяльному середовищі: комплексний аналіз на основі вчення папи Івана Павла II. *Добрий Пастир: науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія*. 2023. Вип. 18.
55. Кузьмінський А. І. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 447 с.
56. Кушнір Л. Духовний путівник для молоді. Жовква : Місіонер, 2018. 160 с.
57. Кюпперс А., Шалленбург П. ДОСАТ. Що нам слід робити? Соціальне вчення Католицької Церкви / пер. Гринчук О. Київ : КМЦ, 2021. 320 с.
58. Майба П., Гриновець О., Максименко І. Зрілість і лідерство : навч. практ. посіб. для формування християнських аніматорів. Львів : Свічадо, 2018. 217 с.
59. Максименко І., Ємшин К. Рости, дозрівати, приносити плід : посібник з активних методів християнської формації мирян. Львів : Свічадо, 2020. 176 с.

60. Марко В. Ю. Духовне виховання дітей молодшого шкільного віку в катехитичних і католицьких школах : монографія. Львів:УКУ, 2015. 272 с.
61. Методичні рекомендації щодо викладання курсів духовно-морального спрямування в 2018-2019 н. р. URL: <http://surl.li/gwodf> (дата звернення: 06.05.2023).
62. Навчаймось з радістю. Активні методи катехизації / пер. з пол. Драй А. Львів : Патріарша катехитична комісія УГКЦ, 2004. 96 с.
63. Напрявні до катехизації (Вступ). URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty-czerkvy/41805> (дата звернення: 08.10.2022).
64. О катехизації дітей. Пастирське послання Митрополита Андрея до духовенства (11 лютого 1905 р. Б.). URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/mytr-a-sheptyczkyj-pro-katehytychne-sluzhinnya/23516> (дата звернення: 08.10.2022).
65. Орієнтири управління: практ. посіб. для директорів католицьких шкіл та інших шкіл католицького спрямування / за заг. ред. с. Христофори Буштин М., СНДМ. Львів : Комісія УГКЦ у справах освіти та виховання, 2014. 138 с.
66. Осборн Р. Біблійні секрети виховання / пер. з англ. Пушак О. Львів : Свічадо, 2015. 232 с.
67. Палінська Н. І. Іван Павло II про шляхи розвитку християнського життя сучасної молоді. Теологічно-моральне дослідження : автореф. дис. док. богослов. наук. Трускавець, 2021. 23 с.
68. Папа Венедикт XVI. Звернення до влади регіону Лаціо та міста та провінції Рим, 14 січня 2011 р. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/lacjum_14012011.html (дата звернення: 06.05.2023).

69. Папа Венедикт XVI. Звернення до Єпископської Конференції Німеччини, 24 серпня 2005 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2005/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20050818_welcome-germany.html (дата звернення: 06.05.2023).
70. Папа Венедикт XVI. Зустріч Святішого Отця Венедикта XVI зі священиками єпархії Альбано, 31 серпня 2006 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/august/documents/hf_ben-xvi_spe_20060831_sacerdoti-albano.html (дата звернення: 06.05.2023).
71. Папа Венедикт XVI. Лист до єпархії та міста Риму про невідкладне завдання формування нових поколінь. Рим, 24 липня 2008 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/letters/2008/documents/hf_ben-xvi_let_20080121_educazione.html (дата звернення: 06.05.2023).
72. Папа Венедикт XVI. Лист Святішого Отця до учасників XXVI Генеральної Капітули Салезіян, 1 березня 2008 р. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/letters/2008/documents/hf_ben-xvi_let_20080301_capitolo-salesiani.html (дата звернення: 06.05.2023).
73. Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 41-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Діти і засоби комунікації - виклик для освіти». URL: <https://www.paulus.org.pl/226,41-sdssp-benedykt-xvi-2007> (дата звернення: 06.05.2023).
74. Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 43-го Всесвітнього дня ЗМІ «Нові технології, нові відносини. Необхідно поширювати культуру поваги, діалогу та дружби». URL: <https://www.paulus.org.pl/224,43-sdssp-benedykt-xvi-2009> (дата звернення: 06.05.2023).
75. Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 44-го Всесвітнього дня комунікацій «Священик і душпастирство в цифровому світі: нові медіа на службі Слова». URL: <https://www.paulus.org.pl/223,44-sdssp-benedykt-xvi-2010> (дата звернення: 06.05.2023).

76. Папа Венедикт XVI. Послання з нагоди 45-го Всесвітнього дня ЗМІ «Правда, проповідь і автентичність життя в епоху цифрових технологій». URL: <https://www.paulus.org.pl/222,45-sdssp-benedykt-xvi-2011> (дата звернення: 06.05.2023).
77. Папа Венедикт XVI. Промова на IV Національній конференції Церкви в Італії. URL: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/october/documents/hf_ben-xvi_spe_20061019_convegno-verona.html (дата звернення: 06.05.2023).
78. Папа Венедикт XVI. Промова на відкриття конференції римської дієцезії в базиліці Сан-Джованні-ін-Латерано. URL: <http://surl.li/gwdyp> (дата звернення: 06.05.2023).
79. Папа Іван XXIII. Промова на відкриття Другого Ватиканського Собору (уривки), 11 жовтня 1962 р. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_xxiii/przemowienia/vatii_otw_1110_1962.html (дата звернення: 06.05.2023).
80. Папа Іван Павло II. Familiaris Consortio «Сімейна Спільнота» – Апостольське Повчання. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrikti/nauka_cerkvy/2407-familiaris-consortio-smeyna-splnota-apostolske-povchannya-svyatshogo-otcyu-papivana-pavla.html (дата звернення: 25.01.2023).
81. Папа Іван Павло II. Лист до молоді всього світу з нагоди Міжнародного року молоді, 31 березня 1985 року. Parati semper (Завжди вірний). URL: <http://www.kerygma.pl/papieze/388-parati-semper> (дата звернення: 06.05.2023).
82. Папа Іван Павло II. Лист до сімей з нагоди року сім'ї 1994. URL: <https://issuu.com/romkostep/docs/> (дата звернення: 25.01.2023).
83. Папа Іван Павло II. Послання з нагоди 36-го Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Інтернет: новий форум для проголошення Євангелія». URL: <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> (дата звернення: 06.05.2023).

84. Папа Іван Павло II. Послання на 24-й Всесвітній день засобів масової комунікації «Місія Церкви в епоху комп'ютерів». URL: <https://www.paulus.org.pl/243,24-sdssp-jan-pawel-ii-1990> (дата звернення: 06.05.2023).
85. Папа Іван Павло II. Промова 2 червня 1980 року в ЮНЕСКО. URL: <https://teologiapolityczna.pl/jan-pawel-ii-przemowienie-wygloszone-2-czerwca-1980-roku-w-unesco> (дата звернення: 06.05.2023).
86. Папа Павло VI. Апостольське повчання про євангелізацію в сучасному світі, *Evangelii nuntiandi*. URL: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html (дата звернення: 06.05.2023).
87. Папа Павло VI. Декрет про засоби соціальної комунікації. URL: <https://www.paulus.org.pl/213,inter-mirifica> (дата звернення: 06.05.2023).
88. Папа Павло VI. Послання з нагоди VII Всесвітнього дня засобів масової інформації «Засоби масової інформації та зміцнення і поширення духовних цінностей». URL: <https://www.paulus.org.pl/260,7-sdssp-pawel-vi-1973> (дата звернення: 06.05.2023).
89. Папа Павло VI. Послання з нагоди Дванадцятого Всесвітнього дня медіа «Отримувачі соціальних мереж, їхні очікування, права та обов'язки». URL: <https://www.paulus.org.pl/255,12-sdssp-pawel-vi-1978> (дата звернення: 06.05.2023).
90. Папа Павло VI. Послання з нагоди Третього Всесвітнього дня засобів масової комунікації «Соціальні медіа та сім'я». URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).
91. Папа Павло VI. Послання з нагоди Третього Всесвітнього дня засобів масової інформації «Соціальні комунікації та сім'я». URL: <https://www.paulus.org.pl/264,3-sdssp-pawel-vi-1969> (дата звернення: 06.05.2023).

92. Папа Павло VI. Послання з нагоди Четвертого Всесвітнього дня засобів масової інформації «ЗМІ та молодь». URL: <https://www.paulus.org.pl/263,4-sdssp-pawel-vi-1970> (дата звернення: 06.05.2023).
93. Папа Павло VI. Послання з нагоди Шостого Всесвітнього дня комунікації «Засоби масової інформації на службі правди». URL: <https://www.paulus.org.pl/261,6-sdssp-pawel-vi-1972> (дата звернення: 06.05.2023).
94. Папа Пій XI. *Divini Illius Magistri*. URL: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_31121929_divini-illius-magistri.html (дата звернення: 06.05.2023).
95. Папа Пій XI. *Vigilanti cura*. URL: https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061936_vigilanti-cura.html (дата звернення: 06.05.2023).
96. Папа Пій XII. *Miranda prorsus*. https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091957_miranda-prorsus.html (дата звернення: 06.05.2023).
97. Папа Франциск. Апостольське післясинодальне послання *Evangelii gaudium* – Радість євангелія. URL: https://dc.lviv.ua/zhuttya_v_isusi_hrikti/nauka_cerkvy/1815-evangelii-gaudium-radst-yevangelya.html (дата звернення: 06.05.2023).
98. Папа Франциск. Послання до 50-го Всесвітнього дня комунікацій «Спілкування і милосердя – плідна зустріч». URL: <https://www.paulus.org.pl/217,50-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2016> (дата звернення: 06.05.2023).
99. Папа Франциск. Послання з нагоди 48-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання на службі автентичної культури зустрічі». URL: <https://www.paulus.org.pl/219,48-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2014> (дата звернення: 06.05.2023).

100. Папа Франциск. Послання з нагоди 49-го Всесвітнього дня ЗМІ «Послання, яке показує сім'ю як сприятливе середовище для зустрічі в безкорисливій любові». URL: <https://www.paulus.org.pl/218,49-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2015> (дата звернення: 06.05.2023).
101. Папа Франциск. Послання з нагоди 51-го Всесвітнього дня ЗМІ «Не бійся, бо я з тобою» (Іс. 43, 5). Передаваймо надію та довіру в наш час». URL: <https://www.paulus.org.pl/216,51-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2017> (дата звернення: 06.05.2023).
102. Папа Франциск. Послання з нагоди 53-го Всесвітнього дня ЗМІ «Ми всі одно» (Еф. 4, 25). Від віртуальних соціальних спільнот до людських спільнот. URL: <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> (дата звернення: 06.05.2023).
103. Папська Рада сприяння новій євангелізації. Напрявні до катехизації. Львів : Свічадо, 2022. 352 с.
104. Пенішкевич Д. Соціальна педагогіка : Модульна технологія навчального курсу : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2010. 495 с.
105. Передавання катехизи (Catechesi tradendae) виховувати у вірі сьогодні. Апостольське поучення про катехизу в наш час вселенського архиєрея Івана Павла II. Львів : Свічадо, 2008. 80 с.
106. Перший крок назустріч. Теоретико-практичні аспекти духовного супроводу освітян. Посібник для пастиря / заг. ред. с. Христофора М. Буштин, СНДМ. Львів : Дон Боско, 2013. 168 с.
107. Покликання і місія мирян (Christifideles laici). Післясинодальне апостольське повчання Святішого Отця Івана Павла II. Жовква : Місіонер, 2006. 80 с.
108. Помиткін Е О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.

109. Послання Блаженнішого Святослава до священників на Великий четвер.
URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/zvernennya-i-poslannya-glavy-ugkc/23349>
(дата звернення: 08.10.2022).
110. Послання Синоду Єпископів УГКЦ 2018 року. Боже слово і катехизація.
URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/zvernennya-i-poslannya-synodu-ypyskopiv-ugkc/22768>
(дата звернення: 08.10.2022).
111. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ. Львів-Брюховичі, 2 - 11 вересня 2018 р. Б. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/oficijni-dokumenty/postanovy-ta-rishennya-synodu-ypyskopiv-ugkc/23246> (дата звернення: 08.10.2022).
112. Постійна формація батьків. Програма християнського зростання. Київ : Комісія у справах освіти та виховання УГКЦ, 2017. 54 с.
113. Правила для катехитів Андрея Шептицького. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/inshi-dokumenty/23543>
(дата звернення: 08.10.2022).
114. Сисоєва С. О. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія. Київ : ВІПОЛ, 2001. 502 с.
115. Соціальні документи Церкви: енцикліки, радіозвернення, апостольське послання (1891-2015). Львів : Свічадо, 2020. 616 с.
116. Статут товариства катехитів, 1910 р. Б. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/inshi-dokumenty/27737>
(дата звернення: 08.10.2022).
117. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5 т. Київ, 1976 – 1977. Т. 4. 275 с.
118. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. І. Д. Бега, Ж. В. Петрочко. Вип. 5. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 308 с.

119. Так будується людину. Самовиховання молоді: На підставі творів Терезіо Боско й Карльо Фіоре. Львів : Свічадо, 1992. 122 с.
120. Ткачишин Н. Національно-патріотичне виховання підлітків у парафіяльному середовищі засобами інноваційних технологій. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / за наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. С.208– 211.
121. У пошуках життєвого покликання : навч. посіб. супроводу підлітків та молоді в розпізнанні власного покликання. Серія «Формація підлітків та молоді». Львів : Свічадо, 2018. 232 с.
122. У пошуках любові: навч. посіб. супроводу підлітків та молоді в особистісному зростанні . Серія «Формація підлітків та молоді». Львів : Свічадо, 2018. 96 с.
123. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2005. 560 с.
124. Формаційні матеріали «Батьківство як дар та покликання». Київ : Світ Успіху, 2017. 84 с.
125. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки. Острог : НУ «Острозька академія», 2001. 312 с.
126. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот / за заг. ред. С. К. Стефанюк. Харків : Кроссроуд, 2010. 68 с.
127. Цюняк О. П., Довбенко С. Ю. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с.
128. Чин благословення на катехитичне служіння. URL: <https://ct.ugcc.ua/catechism/catechism-doc/inshi-dokumenty/28109> (дата звернення: 08.10.2022).
129. Шполянський М. Християнське виховання дітей у сучасному світі. Львів : Свічадо, 2010. 66 с.

130. Щур О. Є. Олівці: poradnik po організації та проведенню християнських таборів для дітей та молоді. Львів : Манускрипт, 2016. 40 с.
131. Яремчук С. В. Проблема духовності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2012. Т. XIV. Ч.1. С. 397–404.
132. Ярмусь С. Досвід віри українця : Вибрані твори / упорядн. А. Колодний, С. Ярмусь. Київ : Світ знань, 2002. 512 с.
133. Andrzejewsk M. Kościół wobec wychowania medialnego pokolenia on-line. *Studia Gnesnensia Tom XXXII*. 2018. S. 259–278.
134. Benedykt XVI. Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji. URL: <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> (дата звернення: 25.01.2023).
135. Celary I. Nauczanie religii w szkole szansą dla ewangelizacji młodzieży. *Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*. 2011. № 1. S. 21–34.
136. Cepiga M., Miśkowiec E. Ja i mój świat Scenariusze godzin wychowawczy. Kraków : WAM, 2011. 127 s.
137. Gogacz M. Podstawy wychowania. Niepokalanów : Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1993. 101 s.
138. Jan Paweł II. List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu. URL: <https://franciszka3.pl/janpawel2/nauczanie/listy-apostolskie/list-apostolski-do-odpowiedzialnych-za-srodki-spolecznego-przekazu> (дата звернення: 25.01.2023).
139. Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła / pod red. Kubik W. Warszawa : Akademia Teologii Katolickiej, 1985. cz. 2. 238 s.
140. Kopeć E. Wychowanie chrześcijańskie dzieci i młodzieży poprzez edukacyjny wymiar scholi. *Religious and Sacred Poetry*. №2. 2013. S. 143-164.
141. Krajczyński J. Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej. Płock : Apostolicum, 2007. 384 s.

142. La situation des enfants dans le monde 2017 / Les enfants dans un monde numérique. Fonds des Nations Unies pour l'enfance (UNICEF). 2017. 215 p.
143. Łabendowicz S. Katecheza dzieci i młodzieży w czasie pandemii Covid-19. *Formacja dydaktyczno-metodyczna*. 2021. S. 15.
144. Lechów W. Ku odnowie katechezy inicjacji chrześcijańskiej w parafii. *Studia Paradyskie*. t. 27, 2017, S. 53–71.
145. Loyola O., Swidrak E., Łobacz M. Wychowanie integralne w edukacji katolickiej. Lublin : KUL, 2014. 378 s.
146. M. Krąpiec, Rozważania o wychowaniu. Lublin : Servire Veritati Foundation Institute of National Education, 2010. 199 s.
147. Majewski M. Katecheza permanentna, Kraków, 1989. 132 s.
148. Materski E. Odpowiedzialność Kościoła za katechezę. Radom : Wydawnictwo Diecezjalne, 1993. 54 s.
149. Mazur P. Podstawy pedagogiki pastoralnej. Kraków : WAM, 2011. 545 s.
150. Podręcznik pokolenia JP2. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Lednicy. Poznań : Duszpasterstwo Akademickie Dominikanów, 2008. 868 p.
151. Pope John Paul II. Ecclesia in Europa. URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html (дата звернення: 25.01.2023).
152. Potocki A. Parafia – podmiotem i miejscem katechezy. *Teologiczno-Historyczne*. 2006. Nr 2 (9). P. 84-100.
153. Rusecki I. M. Katecheza i jej znaczenie dla współczesnej rodziny. *Łódzkie Studia Teologiczne*. 2009. №18. S. 197–223.
154. Staniś-Rzepka J. Nowe technologie informacyjne w posłudze katechetycznej. Poznań. 2019. 240 s.
155. Stańkowski B. Jan Paweł II i Benedykt XVI o wychowaniu i duchowym rozwoju młodzieży. *Pedagogika społeczna*. 2015. Nr. 1 (55). P. 73-92.
156. Stankowski B. Konflikt nauczyciel – uczeń. Kraków : WAM, 2009. 115 s.
157. Szubartowska A. Kulturowy wymiar katechezy w nauczaniu Jana Pawła II. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1997. 214 s.

158. Ushatikova I. Christian values in spiritual and moral upbringing of students. *European Journal of Science and Theology*. №5. 2018. P. 77-87.
159. Vademecum katechety. Metody aktywizujące. Kraków – Lublin : Klanza, 2006. 626 s.
160. Winthrop P., Barton A., Ershadi M., Ziegler L. Collaborer pour transformer et améliorer les systèmes d'éducation. Etats-Unis : The Brookings Institution, 2021. 320 p.
161. Zbigniew M., Panuś T. Zasada wierności Bogu i człowiekowi i jej realizacja w polskiej katechizacji. Kraków : Unum, 2001. 420 s.
162. Zellma A. Lnnowacyjne inicjatywy pedagogiczne w środowisku szkolnym i parafialnym. *Studia Ełckie* №19 nr specjalny. 2017. S. 20.

Слідами святого Івана Павла II

МЕТОД ВЕБКВЕСТ У КАТЕХИЗІ

сторінки

Слідами JP2

ТЕМА

ВСТУП

ЗАВДАННЯ

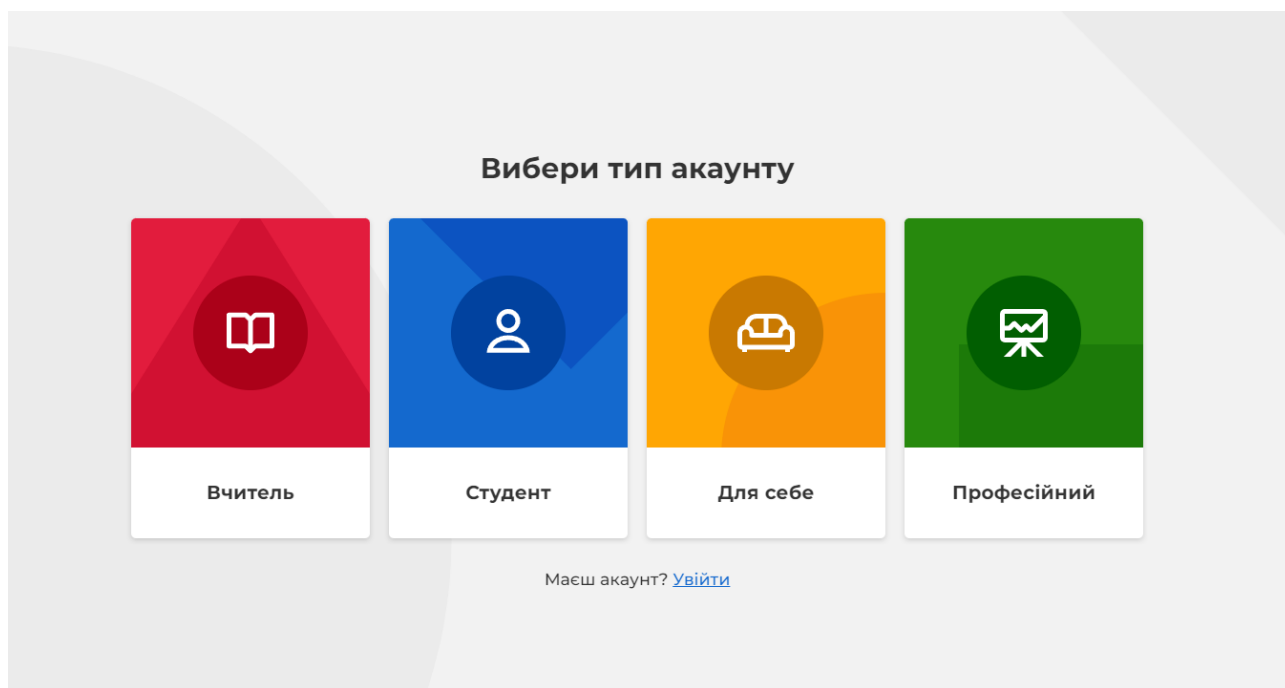
ПРОЦЕС

ДЖЕРЕЛА

ОЦІНКА

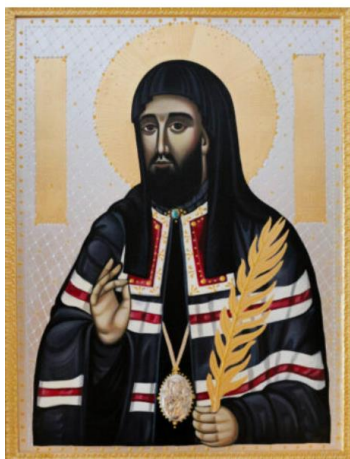
РЕЗЮМЕ

Створення облікового запису на <https://kahoot.com/blog/>

Вікторина про святого Йосафата Кунцевича

Kahoot!

Про святого Йосафата
Кунцевича

#ПРО_СВЯТОГО ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА

Запитання (8)

Показати відповіді

1 - Квіз

Коли народився святий Йосафат?

20 с

2 - Квіз

Де отримав першу освіту?

20 с

3 - Квіз

Чого бажав святий Йосафат?

20 с

4 - Квіз

В якому році вступив до монастиря?

20 с

5 - Квіз

Коли урочистою буллою було вписано священномученика Йосафата Кунцевича до числа святих мучеників?

20 с